

استند دهمت تاج امید وارد و در کیم بویا کلیغ کیم افت اجد
کیم تیز کام قلم فی معاوت تاز بانی سپهر هوار و بر است

قیلوتور لار اختامه چه همت قلا و زنی همغان یعنی مرعین
تغای رعایت قیلا بلور زیرا کیم قوتاش ذره هوادر لغی دین

مغموم و خار و خن قظرات تحاب پرورشیدن محروم قالماس
سوز اذر الدی و مدعاسمدی تالدی پرله مقصد باشیغه

بارماغه غانم بولماق لاند بولدی **رباعی**
یارب بسوز اهلینک لار ادا کن بویجه دانشینک کهر زاکرین

منظوم خواهر

یونشکر که بوند کره خیه کلام
کیم تابد یلار الفتان چای صاعا
هم عشرت بردوام و هم عیش منام

قطع اول سکندر شان دارای کیم عدس پیل
توند یلار ظلم و تعدی هر اجد کیدان
اول که تیغ آبداری برله دشمن خیل

پیل خیزد و توجهدین قیلو دیور زار
اول که دفترخانه قدر نهانست آفتان
ابوالفتح مظفر کرد کا

تا قدر اسکای قاضای قضایر
بوشه نشاه جهان بحیث بقالان
کشتن اقبال نصرت ایچو بولشون

عقاب شیر شکار طبعی قلم قاف استغلا دین حصیض شعا
صید یغه باشیند ورماس و شهسوار میدان استعدادی

HAFİZ RÜSTƏM

یکه سوار نظم مغر صیغه کیم لکین عار قیلور باوجود بوکا
خال و حشر و طری و دامگاه اندیشه سی دین کذر قیلو الماس کیم

کمند تصور غنبد بولما غاسی و نهضت نکات عرصه تفکر
نغه قدم قویاس کیم سن یخه قدرت دراکه سیغه اسیر بولما غای

واکر مبارک خاطر یغه کاهی خطور قلسا کیم نظم ساری هم منوچه
بولماق کیرات بویا کلیغ شعر ایتر کیم **نظم**

ز غمت خنن که خودم ز کسان کینار
من و یکسی بخواری یکسی چیکار
مکدا بار و در کیم پرله زمر که انی کسینت که حشر من بر باد ار

منظوم خواهر

بارب که ری خنج بناسی بولسون
لشیج ملک ذکر دعاسی بولسون
افلان غنا کشر رضاسی بولسون

تاد و ربقا سید رب قیاسی بولسون
آمین یارب العالمین
اولی جمع سلاطین و فرنگداران

اولی جمع سلاطین و فرنگداران
اولی جمع سلاطین و فرنگداران
اولی جمع سلاطین و فرنگداران

همای سید اول نور رب عالم انسی جناح جانت لاری
پناهید اسرار لر و ابواب الملک فکله الحاجات
قابوسین مفتوح ثواب عدل صداسین

خوایس و عوام رق لا غنیغه متغور و مر لار

ŞƏRQŞÜNAS-ƏLYAZMAŞÜNAS

ƏKRƏM BAĞIROV

تاد و ربقا سید رب قیاسی بولسون
آمین یارب العالمین
اولی جمع سلاطین و فرنگداران

اولی جمع سلاطین و فرنگداران
اولی جمع سلاطین و فرنگداران
اولی جمع سلاطین و فرنگداران

همای سید اول نور رب عالم انسی جناح جانت لاری
پناهید اسرار لر و ابواب الملک فکله الحاجات
قابوسین مفتوح ثواب عدل صداسین

خوایس و عوام رق لا غنیغه متغور و مر لار

**Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu**

HAFİZ RÜSTƏM

***ŞƏRQŞÜNAS-ƏLYAZMAŞÜNAS
ƏKRƏM BAĞIROV***

Bakı – “Kövsər” – 2013

*Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M.Füzuli adına
Əlyazmalar İnstitutu Elmi Şurasının
23 yanvar 2013-cü il tarixli,
1№-li iclasının qərarı ilə nəşr edilir.*

Elmi redaktoru: **Möhsün NAĞISOYLU**
Filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

HAFİZ RÜSTƏM
Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov.
Bakı, “Kövsər” nəşriyyatı, 2013, 101 səh.

AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Əkrəm Bağirov dövrünün istedadlı və tanınmış şairi Rəhməti Təbrizinin (XVI-XVII əsrlər) ilk əsaslı tədqiqatçısı olmaqla yanaşı, həm də Şərq ədəbi təzkirələri üzrə nüfuzlu mütəxəssis, mənbəşünas və tərcüməçi kimi tanınır.

Oxuculara təqdim olunan bu kitab onun anadan olmasının 60 illiyi və elmi-ədəbi-bədii fəaliyyətinin 35 illiyinə həsr olunub.

ISBN: 978-9952-81-42-7-3

© HAFİZ RÜSTƏM, 2013.
© ƏKRƏM BAĞIROV, 2013.

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

Bağirov Əkrəm Daxil oğlu 1952-ci ilin 7 sentyabrında Bakı şəhərində anadan olub. 1958-ci ildə 99 saylı orta məktəbə qəbul olunmuş və 1969-cu ildə həmin məktəbi əla qiymətlərlə bitirmişdir.

1970-ci ildə S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universiteti) Şərqşünaslıq fakültəsinə daxil olub. 1976-cı ildə həmin universiteti fərqlənmə diplomu ilə bitirib. 1976-cı ilin iyul ayından məcburi hərbi xidmətə çağırılıb və 1977-ci ilin fevral ayında Əfqanıstana ezam olunub. 1979-cu ildə oradan qayıdıb. 1979-cu ilin avqust ayında Azərbaycan Elmlər Akademiyası Əlyazmalar Fondunda (1986-cı ildən Əlyazmalar İnstitutu) baş laborant vəzifəsində işə başlayıb. 1980-1984-cü illərdə Azərbaycan Elmlər Akademiyası Şərqşünaslıq İnstitutunun aspiranturasında (qiyabi) oxuyub. Aspiranturayı bitirərək 1985-ci ilin

Hafiz Rüstəm

oktyabr ayında “Rəhməti Təbrizi və onun Divanının filoloji tədqiqi” mövzusunda namizədlik dissertasiyasını müdafiə edib filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi alıb.

Ümumiyyətlə, iki dəfə Əfqanıstanda (1973-1974, 1977-1979) və iki dəfə İran İslam Respublikasında (1995-1996, 1998-2002) rus-fars dilləri üzrə tərcüməçi işləyib.

Şərqsünas, Orta əsr Şərq əlyazmaları üzrə mütəxəssisdir, tərcüməçidir.

Hal-hazırda AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun “Tərcümə və informasiya” şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, türk və farsdilli orta əsr Azərbaycan poeziyası, o cümlədən Şərq ədəbi təzkiyələrinin tədqiqatçısıdır. Bir çox yazı abidələri onun iştirakı və müəllifliyi ilə tərcümə və tərtib olunmuş, nəşrə hazırlanmış, işıq üzü görmüşdür. Ziyaəddin Nəxşəbinin məşhur Şərq ədəbi nəsr abidəsi “Tutinamə”, Mir Möhsün Nəvvabın “Təzkirəyi-Nəvvab”, Məhəmmədəğa Müctəhidzadənin “Riyazül-əşiqin”, Mirzə Yusif Qarabağının “Məcmueyi-Vaqif və müasirini-digər”, Sadiq bəy Əfşarın “Məcməül-xəvas”, müəllifi hələ də məlum olmayan “Anonim Osmanlı təzkiyəsi” adlanan təzkiyələri, M.S.Ordubadinin Sovet dövründə nəşrinə icazə verilməyən, XX əsrin əvvəllərində baş vermiş erməni-müsəlman müharibələrinə həsr olunmuş “Qanlı illər” əsəri, məşhur Azərbaycan messenatı Hacı Zeynalabdin Tağıyevin həyatı və bioqrafiyası haqqında olan qiymətli materialları əhatə edən eyni adlı dəyərli kitabı bu qəbildəndir.

Bütün bunlardan əlavə rus dilində nəşr etdirdiyi bir monoqrafiya və 70-dən çox elmi-kütləvi məqalənin müəllifidir.

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov
ŞAİR TƏBİƏTLİ ƏLYAZMAŞÜNAS ALİM

İstedadlı tərcüməçi, tanınmış şərqşünas-əlyazmaşünas alim Əkrəm Bağirovla tanışlığımız 1973-cü ildə qürbət eldə – Əfqanıstanda baş tutmuşdur. Həmin vaxt, daha doğrusu, 1972-1975-ci illərdə Əfqanıstanda (ikinci dəfə) tərcüməçi işləmişəm. Yaşca məndən bir neçə bahar kiçik olan və hələ indiki Bakı Dövlət Universitetinin IV kursunda oxuyan Əkrəm isə həmin vaxt Əfqanıstanın şimalında yerləşən Məzari-Şərif şəhərindəki Neft Departamentinə tərcüməçi sifətilə işləməyə ezam olunmuşdu. Əkrəm Bağirovla bərabər onun tələbə yoldaşları Rasim Əliyev və Zəbulla Məmmədov da Əfqanıstana işləməyə göndərilmişdilər. Əkrəmi diribaşlığına, çevikliyinə, həm də rus dilini daha yaxşı bilməsinə görə Departamentin Baş idarəsi yerləşən Məzari-Şərif şəhərində saxlamışdılar, Rasimlə Zəbulla isə mənim də çalışdığım sözügedən Departamentin bazasının və işçi qruplarının yerləşdiyi Şibirqan şəhərinə gəlmişdilər. Əkrəm elə o vaxtdan, birinci növbədə olduqca çevikliyi və zirəkliyi, bir qədər də cəlğünlüyü və emosionallığı ilə yadımda qalıb...

Sonralar tale elə gətirdi ki, Əkrəmlə eyni elmi müəssisədə - Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Respublika Əlyazmalar Fondunda (indiki Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda) çiyin-çiyinə işlədik. Dövrünün gərdisilə müxtəlif illərdə mənim Əfqanıstanda (1982-1986), Əkrəmin isə İran İslam Respublikasında (1995-1996 və 1998-2002) işləməyimiz bizi müəyyən müddətə ayırı salsada, eyni sahə üzrə mütəxəssis, həmkar olmağımız əlaqələrimizi, dostluğumuzu davamlı etdi. Təbii ki, bu münasibətlər indi də davam edir...

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, xalqımızın mənəvi sərvət

Hafiz Rüstəm

xəzinəsi sayılan Əlyazmalar İnstitutunun aparıcı elmi işçisi Əkrəm Bağirovun bir tədqiqatçı alim kimi başlıca xüsusiyyəti hədsiz zəhmətkeşliyi və əziyyətə qatlaşmaq bacarığıdır. Həyatda da belədir, yaşamaq, dolanmaq üçün Əkrəm heç vaxt özünü, necə deyərlər, oda-közə atmaqdan çəkinmir. Kənardan baxdıqda, o, gah əliqabarı əsl zəhmət adamını, gah da alın tərini silmək fürsəti belə olmayan, yorulmaq bilmədən çalışan tədqiqatçı alim təsirini bağışlayır.

Əkrəmin elmi işçi kimi səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biri çoxlu müəllifliyi və oxuduğu hər bir kitaba tənqidi yanaşması, öz münasibətini bildirməsidir. Əkrəm hər hansı bir mövzu ilə maraqlandıqda, onun incəliklərini öyrənmədən əl çəkən deyil...

Əkrəmlə (həm də daha iki tədqiqatçı: Arif Ramazanov və Şəhla Abdullayeva ilə) bərabər dövlət sifarişinə əsasən “Farsca-azərbaycanca lüğət”i çox qısa müddətdə tərtib edə bildik (2007). Bunun ardınca yenə də Əkrəmlə və gənc şərqşünas Şəhla Abdullayeva ilə birgə “Azərbaycanca-farsca” lüğəti də (əvvəlki lüğətdən ikiqat artıq həcmdə) tərtib edib qurtarmışıq. İnşallah, bu yaxınlarda bu lüğət də işıq üzü görəcək və şübhə etmirəm ki, uzun illər çoxlarının işinə yarayacaq. Hər iki kitabı hazırlayarkən Əkrəmin hər bir söz üstündə necə deyərlər, əsməsinin, həmin sözün bütün incəliklərini öyrənməsinin şahidi olmuşam...

*Əkrəm Bağirovun üç kitabını redaktə etmişəm. Onlardan ikisi adı çoxlarına bəlli olmayan, lakin dövrünün istedadlı və tanınmış şairi olmuş Rəhməti Təbrizinin (XVI-XVII əsrlər) yaradıcılığı, daha doğrusu, lirik şeirlər “Dīvanı” ilə bağlıdır. Bu kitablardan biri rus dilindədir və Rəhməti “Dīvan”ının tekstoloji-filoloji tədqiqinə həsr olunmuşdur (**Bakı, “Nurlan” 2006, 160 s.**). Əkrəm Bağirovun bu tədqiqatı,*

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

onun, həqiqətən, klassik ədəbiyyata, əlyazmaşünaslıqla bağlı mətləb və məsələlərə dərinlən bələdliyindən xəbər verir. Mətnşünas alimin Rəhməti Təbriziyə həsr etdiyi ikinci kitabı birincini tamamlayır və şair haqqında tam, dolğun təsəvvür yaratmağa imkan verir. Belə ki, Əkrəm Bağirovun “Rəhməti Təbrizi və onun Divanı” adlı ikinci kitabında (Bakı, “Nurlan”, 2006, 364 s.) şairin həyatı və yaradıcılığının yığcam təhlili verildiyi kimi, burada həm də sənətkarın farsca şeirlərinin filoloji tərcüməsi, az miqdarda olan türkcə şeirlərinin isə transfoneliterasiyası təqdim olunur. Əkrəmin bu kitabı tədqiqatçı alimin həm də klassik fars dilinə incəliyinə qədər bələd olduğunu, yüksək tərcüməçilik qabiliyyətini də bu gün əyani şəkildə sübut edir.

*Üçüncü kitabın adı “Anonim Osmanlı təzkirəsi”dir (**Bakı, “Elm və Təhsil”, 2012**). Osmanlı imperiyasının Sultan Səlim və Sultan Süleyman dövrlərinin 138 Türk – Osmanlı şairi haqqında məlumat verən bu kitabı türkdilli təzkirəşünaslığa bir töhfə hesab etmək olar.*

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Əkrəm Bağirovun bir tədqiqatçı kimi elmi fəaliyyətindən söz açarkən ilk növbədə onun Azərbaycan təzkirələrinin araşdırılması və nəşri sahəsində gördüyü işləri qeyd etmək lazımdır. Əlyazmaşünas alim təxminən otuz ilə yaxındır ki, müəyyən fasilələrlə bu sahədə səmərəli elmi fəaliyyət göstərir. O, bir sıra klassik təzkirə nümunələri haqqında onlarca sanballı məqalə yazmaq-la yanaşı, eyni zamanda Məhəmmədəğa Müctəhidzadənin “Riyazül-əşiqin”, Mirzə Yusif Qarabağının “Məcmueyi-Vaqif və müasirini-digər”, Mir Möhsün Nəvvabın “Təzkireyi-Nəvvab” və Sadiq bəy Əfşarın “Məcməül-xəvas” əsərlərini ilk dəfə nəşrə hazırlamışdır. Tədqiqatçılar yaxşı bilirlər ki, bu qaynaqların hər birinin ədəbiyyat tarixinin hərtərəfli araşdı-

Hafiz Rüstəm

rılması işində nə dərəcədə böyük əhəmiyyəti vardır. Əkrəm Bağırov XVI-XVII əsrlərin görkəmli Azərbaycan şairi-ədəbiyyatşünası və rəssamı Sadiq bəy Əfşarın “Məcməül-xəvas” (“Seçilmişlərin məclisi”) adlı olduqca dəyərli əsərini nəşrə hazırlarkən şəxsən özü Təbrizə getmiş və oradakı Milli Kitabxanada saxlanılan əlyazmanın dəqiq surətini əldə edərək sözügedən kitabı ərsəyə gətirmişdir. Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi üzrə elmi tədqiqat aparan mütəxəssislər üçün olduqca dəyərli bir qaynaq olan bu kitab, eləcə də Mir Möhsün Nəvvabın sanballı təzkirəsi məhz Əkrəm Bağırovun nəşrlərindən sonra bir sıra qaranlıq mətləblərə işıq salmış, ayrı-ayrı araşdırmaların yerinə yetirilməsində mötəbər və sanballı mənbələr kimi mühüm rol oynamışdır. Heç şübhəsiz ki, bu mötəbər qaynaqlar hələ uzun illər bundan sonra da tədqiqatçıların, mütəxəssislərin işinə yarayacaq, onlara yardımçı olacaqdır.

Əkrəm həm də bacarıqlı və istedadlı tərcüməçidir. Onun fars dilindən tərcümə etdiyi XIV əsr müəllifi Ziyaəddin Nəxşəbinin “Tutinamə” əsərini oxuyan hər kəs bu işdə mütərcimin yüksək ustalığı və məharətinin şahidi olur. Bu kitabı ələ alan oxucu ondan ayrılıb bilmir. Əsərdəki həm təhkiyənin cəlbediciliyinə, həm də onun rəvan və axıcı, şirin və səlis bir dillə çevrildiyinə valeh olur, sanki doğma ana dilində qələmə alınmış bir əsəri mütaliə edir. Məlum olduğu kimi, nəslə, özü də qafiyəli nəslə – “səc”lə qələmə alınan klassik Şərq əsərlərinin bir çoxunda nəslə nəzm növbələşir, yəni əsərin əsas hissəsini təşkil edən nəsr arasında nəzm parçaları da verilir ki, bu da onun estetik təsir gücünü artırır. Nəxşəbinin “Tutinamə”si də bu şəkildə qurulmuşdur, nəslə yazılan əsərdə yeri gəldikcə nəzm parçaları da verilmişdir. Əkrəm Bağırov bu şeir parçalarını da özü nəzmlə poetik tərcümə etmiş və

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

kitabın redaktoru, Əkrəmin, elə çoxumuzun bir vaxtlar ustadı olmuş, görkəmli əlyazmaşünas alim Məmmədağa Sultanov da xeyirxahlıq göstərərək, həmin şeirləri diqqətlə oxumuş və sevimli yetirməsinin bu gözəl tərcümələrini bəyənmiş, ona xeyir-duasını əsirgəməmişdir. Bu fakt isə Əkrəmin həm də incə şairlik istedadından xəbər verir.

Əkrəm Bağirovun XII əsr şairi Əsirəddin Əxsikəti və yuxarıda adını çəkdiyimiz Rəhməti Təbrizidən etdiyi poetik tərcümələri haqqında məlumatım çoxdan var idi. Bu yaxınlarda isə Əkrəmin “Kredo” qəzetində dərc edilmiş “Söylə yadımdamı?” lirik poeması (onu qürbətdə - İran İslam Respublikasında olarkən yazmışdır) onun doğrudan da, əsl qələm əhli olduğunu, yazdığını, gözəl şairlik qabiliyyətini özüm üçün kəşf etdim. Axı Əkrəmin özünün də etiraf etdiyi kimi o, bir vaxtlar şair, jurnalist olmaq arzusu ilə yaşayırmış...

Şair-publisist Hafiz Rüstəmin tələbəlik dostu Əkrəm Bağirova həsr etdiyi və onun elmi -ədəbi yaradıcılığının yığcam və lakonik şərh və təhlilini verdiyi bu layiqli kitabda da qeyd olunduğu kimi, əlyazmaşünas alim ömrünün 60 yaşında da, məşallah, cavanlıqdakı çeviklik və zirəkliyini, iti yaddaş və güclü mühakimə qabiliyyətini, işgüzarlıq və zəhmətkeşliyini qoruyub saxlaya bilmişdir. Dostuma, həmkarıma möhkəm can sağlığı və yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzu edirəm.

Möhsün Nağısoylu

filologiya elmləri doktoru, professor

ŞƏRQŞÜNAS -ƏLYAZMAŞÜNAS ƏKRƏM BAĞIROV

Respublikamızın tanınmış şərqşünas-əlyazmaşünas alimlərindən olan Əkrəm Bağirov haqqında yazmağa başlamazdan əvvəl AMEA-nın veb. saytında təzəcə qeydə alınmış aşağıdakı informasiyanı oxudum:

22.10.2012, 17:01

Azərbaycanlı alimlər Kazan şəhərində keçirilmiş beynəlxalq konfransda iştirak ediblər.

17-18 oktyabr 2012-ci il tarixlərində Rusiya Federasiyasının Tatarıstan Respublikasında (Kazan şəhərində) “Dünya mədəniyyəti kontekstində türkdilli kitab” mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilmişdir.

Konfransda ölkəmizi AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun əməkdaşları - filologiya elmləri doktoru **Möhsün Nağısoylu**, filologiya üzrə fəlsəfə doktorları **Əli Əliyev** və **Əkrəm Bağirov** təmsil etmişlər.

Ümumi iclasda Möhsün Nağısoylu “Nizami Gəncəvi “Xəmsə”sinin nəfis əlyazmaları” mövzusunda məruzə ilə çıxış etmişdir.

Bölmə iclaslarından birinə həmsədrlik etmiş Əkrəm Bağirov AMEA Əlyazmalar İnstitutunun materialları əsasında hazırladığı məruzə ilə, Əli Əliyev isə folklor materialları haqqında məruzə ilə çıxış etmişdir.

Konfrans iştirakçıları Tatarıstan Elmlər Akademiyasında saxlanılan əlyazmalarla da tanış olmuşlar.

Rəhməti Təbrizinin ilk fundamental tədqiqatçısı

İlk olaraq onu qeyd edirəm ki, Ə.Bağirov 1985-ci ildə müdafiə etdiyi “Rəhməti Təbrizi və onun Divanının filoloji tədqiqi” əsərini qeyd etdiyim kimi məhz rus dilində (**“Рахмати Табризи и филологическое исследование его “Дивана” а . Ваку: «Нурлан», 2006 –160 с.)** nəşr etdirib elmi dövriyyəyə buraxmışdır.

Monoqrafiyanın 1-ci fəslı - “Rəhməti Təbrizinin dövrü və həyatı” üç bölümdən ibarətdir. Birinci bölümde “R.Təbrizi dövrünün ictimai-ədəbi həyatı”, ikincide “Şairin həyat və yaradıcılığının tədqiqi tarixi”, üçüncüde “R.Təbrizinin həyatı” nəzərdən keçirilmişdir.

2-ci fəsil “XVI – XVII əsrlərin yazılı abidəsi kimi R.Təbrizi “Divan”ının paleoqrafik və orfoqrafik xüsusiyyətləri və tekstoloji tədqiqi” də üç bölüme ayrılır. Birinci “Məcmuənin paleoqrafik xüsusiyyətləri”, ikinci “Əlyazmanın qrafik və orfoqrafik xüsusiyyətləri”, üçüncü bölüm “R.Təbrizinin poetik irsinin tekstoloji tədqiqi”ni ehtiva edir.

3-cü fəsil “R.Təbrizinin poetik irsinin filoloji tədqiqi” beş bölümlüdür. Birinci bölümde “Şairin yaradıcılığında işlənmiş poetik formalar”, ikincide “R.Təbrizinin əsrlərinin mövzuları və əsas motivləri”, üçüncüde “R.Təbrizinin əsrlərinin dili, leksik, semantik-stilistik xüsusiyyətləri və onların xalq yaradıcılığı ilə əlaqəsi”, dördüncüde “R.Təbrizinin yaradıcılığında bədii ifadə vasitələri” və beşincide “R.Təbrizi poeziyasının mənbəyi, onun Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində özəlliyi və tutduğu yer” orijinal elmi tədqiqata cəlb edilmişdir.

Ə.Bağirovun bu tədqiqat işinin bəzi məqamlarından söhbət açmağın klassik ədəbiyyatsevərlərimiz üçün maraqlı ola-

Hafiz Rüstəm

çağına şübhə etmirik.

XVI əsrin ikinci yarısı, XVII əsrin əvvəllərində yaşamış R.Təbrizi haqqında ilk məlumatı öz dövrünün tanınmış təzkiyəçisi Təqi Əvhədi (1565 – 1620/21) “Ərəfatül-əşiqin və ərəsatül-arifin” adlı təzkiyəsində (yazılıb 1613 – 1615-ci illərdə) bir neçə cümlə ilə vermişdir. Başqa bir mənbə tapa bilməyən tədqiqatçılar, o cümlədən görkəmli Azərbaycan alimi Məhəmmədəli Tərbiyət “Daneşməndane-Azərbaycan” əsərində, Əziz Dövlətabadi “Soxənvərane-Azərbaycan” kitabında, Xəyyampur “Fərhənge-soxənvəran” adlı məlumat kitabında, Səid Nəfisi “Tarixə-nəzm və nəsr dər İran və dər zəbənə-farsı” monoqrafiyasında yalnız bu mənbəyə əsaslanmış və onu təkrar etmişlər. Sözügedən mənbəyə əsasən şair qarabəniz bir şəxs olmuş, nəsx və süls xətlərini bacarıqla yazmışdır. Yeddi-səkkiz min beytlik divan bağlamış şairi təzkiyəçi şəxsən Şirazda görmüşdür və onun – Rəhmətinin Hindistana gəlişi təzkiyəçinin dililə desək, “bu günlərə”, yəni təzkiyənin yazıldığı vaxta təsadüf edir. Bütün bunlardan sonra şairin ölüm tarixi və yeri haqqında xəbər verən təzkiyənin düzgünlüyünə şübhə yeri qalmır.

R.Təbrizinin elm aləminə məlum olan divanının yeganə əlyazma nüsxəsi AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda mühafizə edilir. Şair haqqında xəbər vermiş ilkin mənbədən fərqli olaraq bu divandakı şeirlərin sayı 2050 beytdən artıq deyil, onun cəmi 127 beyti (25 qəzəli) azəri türkcəsindədir. Əlyazmanın sonunda onun köçürülmə tarixi verilməsə də, bütün paleoqrafik əlamətlər Divanın XVII əsrin birinci yarısında köçürülməsini ehtimal etməyə imkan verir. Divanın Azərbaycan dilində yazılmış şeirlərini ilk tədqiqata cəlb etmək məqsədilə köçürmüş Azərbaycan alimi Əliabbas Müznib, yəqin ki, şair haqqında bioqrafik məlumat tapa bilmədiyindən bu işi (XX əsrin əvvəllərində) təxirə salmışdır.

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

Bundan sonra şairin Divanı uzun müddət ədəbi-elmi mühitdən kənarda qalmış və yalnız keçən əsrin 70-ci illərinin ortalarında ədəbiyyatşünas alimlərimiz Rüstəm Əliyev və Cahangir Qəhrəmanov tərəfindən geniş məqalə vasitəsilə elmi mətbuata təqdim olunmuşdur. Məhz bu məqalədən sonra Azərbaycan ədəbiyyatı tarixindən kənarda qalmış şairin adı Seyidağa Onullahinin “XIII – XVII əsrlərdə Təbriz şəhərinin tarixi” adlı maraqlı əsərində özünə yer tapır.

R.Təbrizi Təbrizdə anadan olsa da, nə təzkirədə, nə də Divanında təvəllüd tarixi qeydə alınmayıb. O, ilk təhsilini də bu şəhərdə almış və şeirlərindən göründüyü kimi dövrünün dini və dünyəvi elmlərinə mükəmməl yiyələnə bilmişdir. Şeir dünyasının qapılarını açmaqda ona atası və hələlik adı bizə məlum olmayan ustadı kömək etmişdir:

**Sənət bir elmdir onunçün mənim,
Min dəfə ağrıdı başım, bədənim.
“Oxu”, dedi atam, “yaz” dedi ustad,
Könlümsə axırda olmadı heç şad.**

(bədi tərcümə - Ə.B.)

Əmək fəaliyyətinə toxucu sənətkar kimi başlamış R.Təbrizinin həyat yolunu Ə.Bağirov ilkin mənbəyə və şeirlərinə əsaslanaraq üç dövrə bölür:

1. Təbriz dövrü; 2. Şiraz dövrü; 3. Aqra – Hindistan dövrü.

Rəhmətinin *Təbriz dövrünə* bəzi qəsidə, qəzəl və qitələri daxildir. Bu şeirlərdə ifadələrin sadəliyi və fikrin aydınlığı diqqəti cəlb edir. Klassik Şərq ədəbiyyatı ənənələri əsasında tərbiyə görmüş Rəhməti poeziyası həm Azərbaycan, həm də fars dilində yazdığı şeirlərdə öz orijinal obraz və canlı ifadələri ilə fərqlənir. Bu dövrdə şair dünyəvi hakimlər arasında onun sənətinə layiqli qiymət verə bilən bir himayədar axtarır və onlara qəsidələr həsr edir. Sənətkarlıq baxımından yüksək səviyyədə yazılmış bir qəsidəsində Təbriz şəhərinə yeni ha-

Hafiz Rüstəm

kim təyin olunmasından xəbər verilir və həmin münasibətlə əhalinin ümumi sevinci tərənnüm olunur.

R.Təbrizinin *Şiraz dövrü* yaradıcılığı və şairin oraya nə vaxt köçməsi haqqında tutarlı bir məlumat yoxdur. Şairin Təbrizdən Şiraza ya osmanlıların Təbrizi işğal etməmişdən əvvəl, ya da bu işğalın ilk illərində köçdüyünü ehtimal etmək olar. Bildiyimiz kimi Təbriz şəhəri o zaman 17 il ərzində (1585 – 1603-cü illər) Osmanlı qoşunlarının işğalına məruz qalıb. Şair Şirazda dünyəvi məclislərə və saraylara deyil, sufi-təriqət məclislərinə can atır, onların başında duran “şahların” himayədarlığını qazanmaq istəyir. Bu bir həqiqətdir ki, İslam dini yarandığı gündən onun ehkamları haqqında müsəlman ilahiyyatçıları arasında fikir ayrılığı olmuş, nəticədə din sünni və şiə adları altında iki qola ayrılmış və bunlar da öz növbəsində müxtəlif təriqət və cərəyanlara çevrilmişdir. Şiəlik daxilində iki dini-fəlsəfi cərəyanın – geniş kəndli və şəhər sənətkarlarını öz arxasınca aparan mütərəqqi xarakterli “əxbəri” və onun əksi olan “üsuli” təriqətləri yaranıb formalaşmışdı. Bu iki təriqətin yaranışı və formalaşması dövründə ictimai fikrin ən geniş yayılmış müxalifətçi cərəyanlarından biri sufi panteizmi idi. R.Təbrizinin şeirləri içərisində Sədrəddin deyə müraciət etdiyi təriqət başçısının adının bir dəfə çəkilməsinə baxmayaraq, onun bir çox şeirləri şairin panteist dünyagörüşünə malik olmasını təsdiqləyir. R.Təbrizi şeirlərində mənsub olduğu təriqətin adını çəkməyə də, dövrün dini-fəlsəfi cərəyanları ilə müqayisədə şairin “əxbəri” təriqətinin davamçısı olduğu aydınlaşır. Şairin sufi-panteist dünyagörüşü onun fəlsəfi zəmini olan məhəbbət şeirlərində özünü açıq şəkildə göstərir. Onun sufi-panteist eşqi eyni zamanda həyat eşqidir. Çünki şairin Yaradana olan eşqi həm də yaradılanadır. Çünki şair Yaradana bütün yaradılmışlarda, eyni zamanda insanlarda görür:

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

**Rəhməti, əzaların hər dəm Ənəl-Həqq söyləyir,
Mənsuri-eşqəm, məni asmaq, dara çəkmək gərək.**

(bədiî tərcümə - H.R.)

R.Təbrizi sufi şairdir, zahid deyil. Onun fəlsəfi məzmunlu şeirləri Nəsimi ruhu ilə səsləşir, Füzuli dühasından bəhrələnir.

Şairin Hindistan dövrü onun həyat və yaradıcılığının son dövrü hesab olunur. O dövrdə - XVI – XVII əsrlərdə Hindistanda hökmranlıq edən Böyük Moğollar dövləti türkdilli və farsdilli ədəbiyyatın, ümumiyyətlə İslam mədəniyyətinin ən nüfuzlu mərkəzlərindən biri idi. Orta Asiya, İran və Azərbaycandan gələn bir sıra sənətkarlar oraya sığınırdılar. Elə buna görə də R.Təbrizi münasib yaradıcılıq şəraiti olan Hindistana köçmüşdü.

O, bir şeirində vətəni qürbətlə müqayisə edərək, birincini *rahatlıq*, ikincini isə *əzab məskəni* adlandırır. R.Təbrizinin bəzi şeirlərində hind mühiti və bu mühitin vasitəsilə hind üslubunun təsiri hiss olunur.

Qocalıqdan şikayət edən şair yerli hakim Nəvvab Şərəf xan Ruşəkiddən vətənə qayıtmaq üçün icazə istəyir:

**Sənə şikayət yox, şükr edirəm mən,
Ayaz dönə bilməz Mahmud lütfündən.
Hədsiz görünsə də xan səxavətin,
Get-gedə orağa dönür qamətim.
İcazə istəyir səndən Rəhməti,
Vətənə qayıtmaq olmuş niyyəti.**

(bədiî tərcümə - Ə.B.)

Ancaq şair vətənə - Azərbaycana qayıda bilmir, 1616-cı ildə Hindistanın Aqra şəhərində vəfat edir.

Ə.Bağirov R.Təbrizinin hər iki dildə - Azərbaycanca və farsca olan şeirlərini şifahi xalq ədəbiyyatı ilə əlaqələndirən iki mühüm amilə toxunur; birincisi şeirlərinin vəznini, onların ifadə tərzini, quruluşu, tərtib xüsusiyyətlərindən irəli gələn

Hafiz Rüstəm

ahəngdarlıq və musiqililiyi, ikincisi isə onların fonetik-leksik tərkibi və qrammatik xüsusiyyətləri, şifahi xalq ədəbiyyatının zəngin xəzinəsindən istifadə etməklə işlətdiyi aforizm və tərkiblərdir. Təkrirlər – səs, söz təkrarı, ifadə təkrarı, bütöv misra, fikir təkrarı şairin şeirlərini xalqın söz xəzinəsinə yaxınlaşdırır, onları daha da ahəngdar edir.

R.Təbrizinin şeirlərini vəzn xüsusiyyətlərinə görə müqayisə etdikdə əruzun həzəc, rəməl və xəfif kimi bəhrlərinin sadə və bütöv ölçüləri ilk baxışdan nəzərə çarpır.

XVI – XVII əsrlərdə Azərbaycan bədii dilinin ümumxalq danışq dililə sıx rabitədə inkişaf etdiyinə Rəhməti qəzəllərində canlı nümunəsini görürük.

R.Təbrizinin şeirləri mövzu sarıdan zəngin və rəngarəngdir. Məhəbbət lirikasının gözəl nümunələrini yaratmış şairin Divanında bu mövzudan əlavə və bu mövzu ilə paralel onun ictimai-siyasi, etik-estetik baxışları ifadə edilmiş beytlərə, şeir və sənət qarşısındakı tələbkarlığını açan fikirlərə rast gəlirik. Gözəllik aşıqı olmuş şair ən lirik hisslərlə yaşasa belə, orta əsr feodal dünyasında hökm sürmüş zülm və haqsızlığa qarşı susmamış və öz fərdi hisslərini ictimai bir yüksəkliyə qaldıra bilmişdir. Cəmiyyəti iki qarşı-qarşıya duran zümrəyə bölən şair özünü məzlumlar və haqsızlığa məruz qalanlar sırasında görür və açıq şəkildə deyir:

Bizə bağı qan olmuş bir neçə biçarələr derlər,

Sizə qanlarıçici, bağıdaş xunxarələr derlər.

Humanist bir şəxs olmuş R.Təbrizinin didaktik mövzuda yazılmış irihəcmli əsəri olmasa da, şairin etik-fəlsəfi fikirlərini açan kiçik qitə və rübailəri, onlarca beytləri mövcuddur.

Şair qitələrinin birində xəsislik haqqında olan poetik fikrini aşağıdakı şəkildə bildirir:

Axtarma mərdliyi xəsis insanda,

De, mərdlik nə yolla yaransın onda.

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

**Yaxınlıq etmə ki, zərər görərsən,
İstisi çox olmaz çör-çöp yananda.**

(bədiî tərcümə - Ə.B.)

Şairin əxlaqi fikirlərini ifadə edən aşağıdakı rübaisi orijinaldır:

**Vəfasız kəslərlə oturma, durma,
Əhdinə dürüst ol, peymanı qırma.
Rəhməti, duz-çörək haqqı böyükdür,
Duz-çörək mizinə sən təpik vurma.**

(bədiî tərcümə - Ə.B.)

R.Təbrizi “Divan”ının paleoqrafik - orfoqrafik xüsusiyyətləri və tekstoloji tədqiqi inandırıcı fakt və dəlillərlə əsaslandırılıb. Müəllif Rəhmətinin yaradıcılığında istifadə etdiyi poetik formaları, onun lirikasını, estetik ideallarını, əsərlərindəki ictimai-siyasi motivləri, dini-fəlsəfi ideyaları, şairin şeirlərinin dilini, leksik-semantik xüsusiyyətlərini, onun xalq yaradıcılığı ilə əlaqəsini, bədii təsvir və ifadə vasitələrini maraqlı tədqiqat obyektinə çevirib.

Heç şübhəsiz, bir yığcam yazıda Ə.Bağirovun böyük zəhmətlə ərsəyə gətirdiyi bu tədqiqatını bütün təfərrüatları ilə əhatə etmək mümkün deyil. Ancaq indiki halda bir maraqlı məqama da toxunmaq yerinə düşür. Kişvərinin poetik dilinin R.Təbrizinin azərbaycanca şeirlərinə təsirsiz qalmadığından bəhs açan Ə.Bağirov göstərir ki, R.Təbrizinin bir neçə farsca qəzəli forma və məzmununa görə Kişvərinin azərbaycanca qəzəllərinin sərbəst tərcümələrini xatırladır. Bu arqumentin təsdiqi üçün Kişvərinin rəməl bəhrində yazdığı aşağıdakı mətlə ilə başlanan məşhur bir qəzəlini də misal gətirir:

**Xürrəm ol gün kim, mənim fərxundə yarım var idi,
Könlümü bağrım bütün səbrü qərarım var idi.**

Bununla paralel olaraq o, Rəhmətinin qafiyə və rədifcə oxşar olan həmin farsca qəzəlinin rusca sətri tərcüməsini də

Hafiz Rüstəm

təqdim edir. Mənsə şairin fars dilində olan bu məşhur qəzəlinin eyni bəhrədə poetik tərcüməsini verməkdən özümü saxlaya bilmədim:

**Onda ki, xoş ruzigarım, nazlı yarım var idi,
Səri-kuyində onun bir intizarım var idi.
Kuyi-yarım itləri dövrəmdə cəm olmuşdular,
Bu əhli-aləm yanında etibarım var idi.
Öz yerimdən dəmbədəm tərپənməz idim bisəbəb,
Biqərarlıqlar içində bir qərarım var idi.
Bəxtü dövlət mənə həmnəşin idi gündüz-gecə,
Günəş ilə ay kimi yüksək vüqarım var idi.
Xoş idi, bəxt ulduzumdən üzüm ağ idi mənim,
Sapsarı çöhrəmdə çeşmi-əşkbarım var idi.
Bir zaman səngi-mələmətdən məni hifz etməyə,
Səbrü təmkindən qalam, bürcü hasarım var idi.
Artıq hər şey dalda qalmış, bir fikirləş Rəhməti,
Nə üçün təkrar edirsən ruzigarım var idi?**

(bədiî tərcümə - H.R.)

Bu bir həqiqətdir ki, başqa dillərdə olduğu kimi Azərbaycan dilində də müəyyən spesifik əşya, anlayış bildirən, lakin başqa xalqların dilində olmayan, beləliklə, tərcüməsi demək olar ki, mümkün olmayan və tərcümə nəzəriyyəsində *realiya* adlanan sözlər vardır.

Realiyaların saxlanması da bədiî tərcümədə mühüm əhəmiyyət kəsb edən amillərdəndir. Realiyaların tərcüməsi hər şeydən əvvəl milli psixologiya, adət-ənənə, düşüncə və dünyaduyumu tərzə haqqında təsəvvür yaradarkən yazıçının, yaxud şairin fərdi üslubunun təcəssümünə xidmət edir. Belə sözlər termin xarakteri daşımır, orijinalın dilində işlənən spesifik ifadə kimi müəyyən mənə çalarlarına malik olur, konkret informasiya daşıyır və obrazlılıq yaratmağa xidmət edir. Bu

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

və ya digər sözün, yaxud ifadənin realiya xarakteri yalnız tərcümə prosesində meydana çıxır və ya tərcümə dilindən asılı olaraq realiyaların sayı artıb-azala bilir.

Bu mənada yuxarıdakı şerin tərcüməsi zamanı məhz fars həyat və düşüncə tərzinə məxsus olan, tərcümə qarşılığı heç cür alınmayan, ancaq klassik poeziyada olduğu kimi, indi də xüsusilə, əruz bəhrlərində yazılan azərbaycandilli poeziyada müştərək işlənməsi məqbul sayılan farsca realiyaları – *sə-ri-kuy* (yarın yeri), *çəşmi-əşkbar* (ağlar göz), *səngi-məlaməti* (tənə, qınaq, giley daşı) olduğu kimi saxlamağa məcbur oldum.

Ə.Bağirovun rus dilində işıq üzü görmüş bu dəyərli monoqrafiyasının hələ də doğma dilimizdə nəşr olunmaması acı təəssüf hissi doğurur.

Ə.Bağirov R.Təbriziyə həsr etdiyi növbəti kitabında (R.Təbrizi və onun “Divan”ı. B.: Nurlan, 2006) şair haqqında qısa elmi-ədəbi öçerkiylə yanaşı, ilk dəfə olaraq onun farsca əsərlərinin filoloji tərcüməsi, azəricə şeirlərinin transliterasiyası (və yaxud transfoneliterasiyası) və dünyada yeganə nüsxə olan əiyazmasının fotofaksimilesi çap edilib.

Həmkarı Paşa Əlioğlu hər iki əsər haqqında yeri gəl-dikcə maraqlı rəylər yazıb (P.Əlioğlu “Qəbrim üzrə lələ neylər?”. “Xəzər” qəzeti, 28 oktyabr 2006; П. Алиоглы. «Народный поэт». Б.: «Каспий», 10 ноя 2006; P.Əlioğlu “Sorağı Hindistandan gələn şair”.B.: “Xəzər” qəzeti, 16 dekabr 2006).

Təzkirə tədqiqatçısı, mətnşünas, tərcüməçi və s.

Hələ kitabın başlanğıcında Kazan şəhərində “Dünya mədəniyyəti kontekstində türkdilli kitab” mövzusunda beynəlxalq konfransın keçirilməsindən, orada ölkəmizi AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun üç əməkdaşının təmsil etməsindən söhbət açmışdıq. Həmin konfransın materiallarının çap olunduğu kitaba Ə.Bağırovun məruzə-məqaləsi (**«Тюркоязычная книга – наследие веков» Казань, 2012, ст. 64 – 67**) də daxil edilmişdir: *“Azərbaycan klassik ədəbiyyatının tədqiqində orta əsr müəlliflərinin əsərlərinin əlyazma nüsxələri ilə yanaşı həmin əsərlər və onların müəllifləri haqqında məlumat verən ədəbiyyat antologiyalarının – təzkirələrin rolu mübahisəsizdir... Çox təəssüf ki, ədiblər haqqında məlumat verən bütün təzkirələrin və əlyazma mənbələrinin... heç də hamısı bizim günlərə qədər gəlib çatmamışdır.*

Bizim ədəbi irsin, o cümlədən ədəbi təzkirələrin tədqiqində az əhəmiyyətli olmayan mənbələrdən biri də əski çap kitablarıdır. Bu kitabların tədqiqi zamanı Şərq mədəniyyəti tarixində mühüm rol oynayan farsdilli hind müəlliflərinin təzkirələrini yaddan çıxarmaq olmaz. Bu əski çap kitablarının aşağıdakı dəlillərə görə əhəmiyyəti daha da artır. Əvvəla, təzkirənin hər hansı əlyazma nüsxəsi əvəzinə bu əsərin əski çapını taparkən az sevinmirik. İkinci, əlyazma heç də həmişə əski çap kitabına uyğun gəlmir. Belə olarkən təzkirənin tədqiqi və müəllif mətninin bərpasında əski çap kitabı əvəzsiz rol oynayır. Mətnşünaslara yaxşı məlumdur ki, əksər əsərlərin tənqidi mətninin hazırlanmasında əlyazma nüsxələrilə yanaşı əski

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

çap kitabları da tədqiqata cəlb edilmiş və indi də tədqiqata cəlb edilməkdədir. Bu, həm də onunla əlaqədardır ki, nəşirlər çap etməzdən qabaq öz əllərində olan nüsxələr əsasında dəqiq mətnin bərpasını katiblərə tapşıırırdılar. Beləliklə, biz arxasında bir neçə əlyazmanın dayandığı köhnə çap nüsxələri ilə qarşılaşmış oluruq”.

Mən burada Ə.Bağirovun məruzəsinin məğzinə azacıq diqqəti cəlb edib onun gətirdiyi konkret misallardan və yaxud daşbasma üsulu ilə çap edilən təzkirələrdən geniş danışmaqla mətləbi uzatmağa lüzum görmədim.

Beləliklə, Ə.Bağirov təkcə R.Təbrizi və onun “Divan”ını təzkirələr işığında orta əsrlərin qaranlıqlarından çıxarmaqla kifayətlənməyib bu yaradıcılıq işini öz elmi-ədəbi fəaliyyətinin qayəsinə çevirmişdir. Bildiyimiz kimi: *“Təzkirə orta əsrlərdə Yaxın Şərqdə, eləcə də Azərbaycanda geniş yayılmış elmi-ədəbi əsər hesab olunur. Əsasən ədəbiyyatçı və tarixçi alimlər tərəfindən yazılır və əlyazması halında yayılırdı. Təzkirələrdə görkəmli şair və yazıçıların həyat və yaradıcılığı haqqında məlumat, əsərlərindən nümunələr verilir. Dövlətşah Səmərqəndi, Əlişir Nəvai, Əhdi Bağdadi, Sam Mirzə, Lətif, Sadiq bəy Əfşar, Lütfuli bəy Azər, Məhəmmədəğa Müctəhidzadə, Mir Möhsün Nəvvab və başqalarının təzkirələri məşhurdur”* (ASE, IX cild. B.: Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası, 1986, s 240.).

Ə.Bağirov yuxarıdakı mötəbər nəşrdə adları çəkilən məşhur müəlliflərin bir qisminin, o cümlədən xronoloji ardıcılıqla Məhəmmədəğa Müctəhidzadənin (**“Riyazül-əşiqin” B.:Azərbaycan nəşriyyatı, 1995, 248 s.**), Mir Möhsün Nəvvabın (**“Təzkireyi-nəvvab”**. Azərb. nəş., 1995, 560 s.), Mirzə Yusif Qarabağının (**“Məcmueyi-Vaqif və müasirini-diğər”**. B.:”Şuşa” nəşriyyatı, 1999, 152 s.), Sadiq bəy Əfşarın

Hafiz Rüstəm

(“Məcməül-xəvas”.B.:Elm, 2008, 412 s.) və müəllifi hələlik məlum olmayan (“Anonim Osmanlı təzkirəsi” B.: Elm və təhsil, 2012, 100 s.) təzkirələrin çapa hazırlanmasında – ya əski əlifbadan transliterasiya edilməsində, ya müqayisəli mətnin tərtibi, tərcüməsi, ön söz, izahlar, adlar göstəricisinin hazırlanmasında birinci şəxs olmuşdur. **Qabaqcadan bildiririk ki, o, hal-hazırda Ş.İ.Xətəinin oğlu Sam Mirzənin “Töhfə-yi-Sami” təzkirəsinin tərcüməsi üzərində işləyir.**

Əlbəttə, bu təzkirələrin ikinci bir həyat kəsb etməsinin, yəni yeni nəşrlərinin yaranmasının ədəbi-bədii əhəmiyyəti inkaredilməzdir. Bu da gizli deyil ki, Əlyazmalar İnstitutunda Azərbaycan müəllifləri ilə yanaşı digər farsdilli və ərəbdilli xalqların nümayəndələrinin az əhəmiyyətli olmayan əsərləri mühafizə olunur. Beləliklə, tarixi amillər üzündən bizim klassik elmi-ədəbi irsimizin böyük bir hissəsi məhz bu dillərdə yazılmışdır. Bu baxımdan farsdilli təzkirələr daha böyük əhəmiyyətə malikdir. Bunun üçün XVI – XVII əsrlərin görkəmli Azərbaycan şairi, ədəbiyyatşünası və rəssamı Sadiq bəy Əfşarın “Məcməül-xəvas” təzkirəsini tipik misal kimi göstərmək olar.

Təzkirə müqəddimə, 8 məcmə və xatimədən ibarətdir. Buraya şairlik istedadı olmuş şahların, şahzadələrin, səltənət sütunu olan türklərin, iranlıların böyük övladlarının, peyğəmbər nəslindən olan şairlərin, ərəb və əcəmdə şöhrət tapmış türk şairlərinin və əcəmin müasir (yəni XVI – XVII əsrlər) fəşahət və bəlağət sahiblərinin seçmə poetik nümunələri daxil edilmişdir. Küll halında 369 müəllifi əhatə edən bu irihəcmli əsər əsasən fars dilində, bir qismi isə doğma dilimizdədir.

Oxucuların müəyyən təsəvvürü olsun deyə əyani vəsait kimi təzkirədəki bəzi şairlər və onların poetik nümunələri ilə - qısa fraqmental şəkildə tanış olmaq yəqin ki, maraqlı olardı.

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

Şah Təhmasib Hüseyni (Adil) – adlı-sanlı Səfəvi hökmdarı (1524 – 1576) idi. Şahlığının birinci yarısında hansı dövlətə üz tutdusa zəfər çaldı. Şahlığının ikinci yarısında Hind və Rumdan olan rəqibləri onun dərgahına üz tutdular, ona pənah gətirdilər. Türküstan və Fırəngistan qıyamçı və başçıları onun üçün töhfə və hədiyyələr göndərirdilər.

Mərhumun alimlərə, müdriklərə və fəzilət sahiblərinə elə böyük hüsn-rəğbəti var idi ki, 40 ildən artıq bir müddətdə istər böyük, istərsə də kiçik, istər sözdə, istərsə əməldə heç bir günahə yol vermədi. Səxavət və kəraməti elə bir həddə idi ki, ümumi məbləği hər il 8000 tüməndən çox olan bir vergidən ticarət əhlini azad etdi. Yollardan yolkəsənliklə məşğul olan vergi yığanları götürməklə yolçuların ürəyindən kin və küdurəti təmizlədi. (*Müasir dövrlə müqayisə etdikdə, analogiyalar yaratdıqda qibtəediləsi yüksək mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərə malik olmuş, elm və sənətin inkişafına rəvac vermiş, əhalisini vergi və gömrük rüsumlarından azad etmiş, ümumiyyətlə, cəmiyyətin maddi və mənəvi rifahını yaxşılaşdırmağa çalışmış qüdrətli, ədalətli və ideal bir hökmdarın ruhuna dönə-dönə rəhmət oxumalı olursan – H.R.*). Şeir deməkdə ardıcılıq göstərməsə də, təbinin dəryasından çıxan hər bir gövhər dünya əhlinin qulağında sırğa olub qalırdı. Bu rübai də mərhum şahın təbinin məhsuludur:

**Bir vaxt gah yaquta aludə olduq,
Gah zümrüd dalınca amadə olduq.
Hər necə olsa da aludəlikdən
Tövbəylə yuyunduq, asudə olduq.**

(*bədii tərcümə - H.R.*)

Sultan Həsən Mirzə – Şah Abbas Bahadur xanın böyük qardaşı idi. Yaraşıqlı surəti və hamıya bəlli səxavəti olan bir şahzadə idi. Yumşaq şeir təbi var idi. Aşağıdakı rübai onundur:

Hafiz Rüstəm

**Badədən üzündə al lalə bitər,
Şərabın əksindən şəh, jalə bitər.
Bir əl ki, əlindən piyalə alıb
Torpağa dönsə də piyalə bitər.**

(bədi tərçümə - H.R.)

Qazi Qələndər – dərviş təbiətli və aşiq xislətli namurad-dır. Şeirlərini də elə bu tərzdə deyir. Simnanda yaşayırdı. Bu beytlər onundur:

**Musa tək gah üzü münacat oldum,
Məsciddə taətlə gah rahat oldum.
Heç biri qapısın mənə açmadı,
Döndüm, yenə rindi-xərabat oldum.**

(bədi tərçümə - H.R.)

Mövlana Süheyfi – şirazlıdır. Özü həmsöhbət, dili də dilimdəndir. Türkcə və farsca şeirlər deyir:

**Hər nəsihət biqərar ilə olmaz,
Heç məhrəmlik zülmkar ilə olmaz.
Qəlbimi ovladın, bəxşişlik deyil,
Bağışlamaq ki, şikar ilə olmaz.**

(bədi tərçümə - H.R.)

Mövlana Kəlbəli – Təbrizin qəbul olunmuş fəzilət sahib-lərindəndir. Həm türk, həm də farsca məharəti var. Xoşbəxt və yaxşı insandır. Bu rübaini türkcə pis deməyib:

**Gül fəsli bu il əcəb baharım keçdi,
Qəm birlə bu çağlarda mədarım keçdi.
Sənsiz nə deyim, nə çəkmişəm, əl-hasil,
Qanlar içə-içə ruzigarım keçdi.**

Həkim Bədi – təbrizlidir. Bu türkcə beytlər onundur:

**Dila, müqəyyəd ol ənbərin kəmənd ola gör,
Qərib silsilədir zülfi-yar bənd ola gör.**

**Xümi-şərab, Bədii, ləvəndi-meykədədir,
Əyağı torpağına baş qoyub ləvənd ola gör.**

Bu təzkirədəki qəsidələr, qəzəllər, qitələr və rübailər uzaq əsrlərdən bu günümüzdə gəlib çatan, hər birisi öz müəllifinin fikir və duyğu ümmanından ayrılan qiymətli, inci damlalara bənzəyir. Hər bir damla da qopduğu geniş və dərin ümmanın gözəgörünməz, qarşısıalınmaz qasırğalarını, şahə qalxan dalğalarını özündə əks etdirmək gücündədir. İstər-istəməz, düşü-nürsən ki, hətta öz doğma dilimizdə yazılmış poetik parçaları tərcüməsiz, ərəb və fars dillərini bilmədən bütün əzəməti və gözəlliyi ilə əxz etmək, estetik zövq almaq mümkün deyil. Həmçinin yazıldıqları əruz bəhrlərini, hər bəhrin öz təfilələ-rini bilmədən, anlamadan keçinmək olmaz. Elə buna görə də xüsusən müasir gənc ədəbi qüvvələr bizdən əvvəlki qızıl əsr-lərin elm və ədəbiyyatına mükəmməl yiyələnmədən, hazırda da leksik fondumuzun az olmayan bir hissəsini təşkil edən ərəb-fars söz və tərkiblərini mənimsəmədən, eyni zamanda Avropa mənşəli sözlərin də etimoloji mənasını dərk etmədən böyük uğurlara, nailiyyətlərə imza ata bilməzlər.

Ə.Bağirovun qeyd etdiyi kimi təzkirəçilik Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının söykəndiyi və bəhrələndiyi ən mühüm sahələrdən biridir. Məhz bu səbəbdən Şərqin hər üç dilində qiymətli sənət inciləri yaratmış şair və ədiblərimizin adlarına biz türk ədəbi mənbələrindən başqa, fars və ərəbdilli qaynaq-larda bol-bol rast gəlirik.

Təzkirələrin orta əsr ənənələri XIX əsrdə ümumşərq kon-tekstindən tədricən aralanaraq konkret milli-məhəlli, regional xarakter kəsb edir. Bu silsilədən “Təzkireyi-Nəvvab”, “Məc-mueyi-Vaqif və müasirini-digər” və “Riyazül-əşiqin” əsərləri xarakterik nümunələrdir.

“Təzkireyi-Nəvvab”ın elmi redaktorları f.e.d., prof. Ca-

Hafiz Rüstəm

hangir Qəhrəmanov, f.e.n. Məmmədağa Sultanov və Arif Ramazanovdur. Türkcə mətnlərin transliterasiyasını f.e.n. Nəsrəddin Qarayev, farsca mətn və şeirlərin filoloji tərcüməsini filologiya elmləri namizədləri Ə.Bağırov, Nizami Məhərrəmov, Kamil Allahyarov və Fərrux Fərmanov hazırlamışlar. Ə.Bağırovun bu əsərə yazdığı Ön sözündən məlum olur ki, Mir Möhsün Nəvvab (1833 – 1918) XIX əsr Azərbaycan elmi, ədəbi-mədəni mühitinin yetişdirdiyi ən böyük simalardan biridir. Bu dövrün poeziyası, musiqişünaslığı, rəssamlığı, astronomiyası, pedaqoji fikri, ədəbiyyatşünaslığı, xəttatlığı, nəqqaşlığı və s. sahələri haqqında söz deyib fikir yürütmək istərkən Nəvvabı xatırlamamaq mümkün deyil.

M.M.Nəvvab XIX əsr ikidilli – fars və Azərbaycandilli ədib-alimlərdən biridir.

O, özünün təzkirədə etiraf etdiyi kimi, bu əsəri yaxın dostlarının xahişi ilə 1891-ci ildə yazmağa başlayıb və bitirdikdən sonra da (1892) ardıcıl olaraq üzərində işləyib. Təzkirədə yüzə qədər Qarabağ şairi haqqında məlumat verilir, poetik irslərindən nümunələr gətirilir. Bu şairlər içərisində ədəbiyyat tariximizdə özlərinə möhkəm yer tutmuş, tanınmış şairlərlə yanaşı, səs-sədası Şuşadan kənara çıxa bilməmiş, lakin tanınmağa layiq olan şairlərin də adları çəkilir, şeirlərindən nümunələr verilir. Təzkirənin birinci hissəsində Vəqif, Vədadi, Kərbəlayi Şəfi Valeh, Zakir, Cəfərqulu xan Arif Nəva, Məhəmməd bəy Aşıq, Aşıq Pəri, Abdulla bəy Asi və s. kimi 35, ikinci hissəsində isə Natəvan, Mehdiqulu xan Vəfa, Fatma xanım Kəminə, Həsənəli xan Qaradaği, Mirzə Rəhim Fəna, Məmo bəy Məmai, Mirzə Həsən Yüzbaşov, Mir Möhsün Nəvvab və başqalarından ibarət 56 şair haqda məlumat verilir, əsərlərindən nümunələr göstərilir.

Mirzə Yusif Qarabağinin (1798 – 1864) “Məcmueyi-Vəqif

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

və müasirini-digər” təzkirəsi 1856-cı ildə Teymurxanşurada (Buynakıda) nəşr olunub. Ə.Bağirovun əlyazma nüsxəsindən transliterasiya etdiyi, f.e.n. Əli Məmmədbağiroğlunun *Ön söz* yazdığı bu əsərin həmin nüsxəsinə müxtəlif janrlarda yazılmış 110 şeir, o cümlədən Vaqiflə Vidadinin deyişməsi köçürülmüşdür. Bunlardan 68-i M.P.Vaqifə, qalan 42 şeir isə M.V.Vidadi, Aşıq Əli, Sabit Şəqaqi, Mehdi, Nişat, Mirzəcan Mədətov, Cəfərqulu xan, Aşıq Pəri, Məhəmməd bəy, Mirzə Həsən, Əsəd bəy, Ağa Məsih Şirvani, Nabi Əfəndi, Ağa Bağır, Lütfi Şirvani, Sərsar, Mirzə Sadıq, Vaqifin oğlu Əliağa, Həsən xan və Q.Zakirə məxsusdur.

Ə.Bağirov Məhəmmədəğa Müctəhidzadənin (1867 – 1958) “Riyazül-əşiqin” təzkirəsini əski əlifbadan transliterasiya etmiş və ona *Ön söz* yazmışdır. Bu əsərdən danışarkən onu adətən, Nəvvabın təzkirəsilə müqayisə edirlər. Hər iki təzkirədə təkrar olunan və olunmayan şairlər, onların müxtəlif şəkildə təqdimatı, dövrün ziyalıları və onun cəmiyyətdə tutduğu yer və s. problemlər üstünlüyü növbə ilə gah Nəvvaba, gah da Müctəhidzadəyə aid etməyə imkan verir. Təzkirə məhz Qarabağ bölgəsinə aid olan, adları ədəbiyyat dərsləklərinə düşən Vaqif, Vidadi, Zakir, Natəvan daxil olmaqla 79 şairin şeirlərini əhatə edir.

Ə.Bağirov orta əsr Osmanlı şairləri haqqında qiymətli mənbə olan “Anonim Osmanlı təzkirəsi”ni transliterasiya etmiş, ona *Ön söz* yazmış və adlar göstəricisini tərtib edərək nəşrinə nail olmuşdur. Onun *Ön sözündən* məlum olur ki, “Anonim Osmanlı təzkirəsi” Sadıq bəy Əfşarın Təbriz əlyazma külliyyatı (S.Əfşar. Külliyyat, Təbriz Dövlət Kitabxanası, inv. nöm.3616) içərisində özünə yer almışdır. Bu təzkirənin həmin külliyyata necə düşməsi hələ də qaranlıqdır.

Burada 138 orta əsr Türk-Osmanlı şairinin adı sadala-

Hafiz Rüstəm

nır, haradan olmaları, məşğuliyyətləri göstərilməklə yaradıcılıqlarından çox kiçik nümunələr təqdim edilir.

Mövzumuza daxil olan bir vacib nüansa da aydınlıq gətirmək istəyirəm. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Aslan Salmansoy “Mətnşünaslığa məxsusi ixtisas kodu verilib, amma” adlı məqaləsində (“Kredo” qəzeti, 22 dekabr 2012) bu ixtisasın əhatə dairəsinə dair mötəbər mənbələrə müraciət edib: *“Folklor da, qədim ədəbiyyat da, yeni dövr ədəbiyyatı da mətnşünaslığın eyni dərəcədə tədqiqat obyektidir. Mətnşünaslıq vahid bir elm kimi mövcud olmalı və fəaliyyət göstərməlidir. Onun problematikası və əsas anlayışları (avtoqraf, nüsxə, qaralama, ağartma, surət, arxetip, variant və s.), ümumi metod və prinsipləri (atribusiya, tarixləndirmə, şərhvermə, konyektura, tipik səhvlərin üzə çıxarılması və s.) ümumi məqsədi olan bir elm kimi danışımağa əsas verir”* (Рейсер С.А. **Основы текстологии. (Изд. 2-ое), Л.,»Просвещение», 1978, с.4).**

Mətnşünaslıq “*müasir anlamda hər bir əlahiddə əsərin tarixçəsini öyrənmək səviyyəsinə qalxmışdır. O, bütövlükdə ədəbiyyat tarixinin zəruri tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Əgər ədəbiyyat tarixi ümumilikdə ədəbiyyatın inkişaf prosesini öyrənməklə məşğul olursa, mətnşünaslıq ayrı-ayrı əsər mətnlərinin inkişaf prosesini öyrənməlidir. Mətnin tarixçəsi o “əsas hərəkət elementləri”ni ortaya qoyur ki, onlardan ədəbiyyat tarixi yaradılır* (Лихачев Д.С. **Текстология: на материале русской литературы X – XVII в. В., Л.,»Наука», 1983, с.27).**

Mətnşünaslıq özünün həm nəzəri, həm də təcrübi sahəsilə ədəbiyyatşünaslığın başlanğıcı və əsasıdır. Çünki “*Mötəbər mətnsiz mötəbər elmin mümkünsüzlüyü artıq hər kəsə gün kimi aydındır*” (Əziz Mirəhmədov). Bu mənada Ə.Bağirov R.Təbrizinin Divanını tədqiq edərkən, qədim əlyazma-

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

ları - ədəbi təzkirələri nəşrə hazırlayarkən həm də yuxarıda qeyd olunduğu kimi çox mühüm spesifik tədqiqat sahəsinin mütəxəssisi kimi, yəni mətnşünas kimi (və həm də əlavə olaraq mənbəşünas, məxəzşünas kimi) çıxış etmişdir.

Ə.Bağirovun ölkə mətbuatında vaxtaşırı dərc etdirdiyi və burada hamısının adlarını çəkmədiyim elmi məqalələri kifayət qədərdir. Bunların içərisində “Nizaminin müasiri” xüsusilə diqqətəlayiqdir. Bu məqalədə N.Gəncəvinin müasiri və pərəstişkarlarından biri – dövrünün türk əsilli, istedadlı şairi Əsirəddin Əxsikəti haqqında qısa məlumatla yanaşı şairin MDB məkanında olan yeganə Divanının əlyazma nüsxəsi ilk dəfə təqdim olunmuş və onun Nizamiyə həsr etdiyi qəsidəsi məqalə müəllifinin bədii tərcüməsində verilmişdir:

**Elmin ovlağında şahin quşu tək,
Uçursan yüksəkdən sən daha yüksək.
Bir hüma quşu tək elmin kölgəsi,
Vermişdir sənə bu coşğun həvəsi.
Sözün qüdrətilə dolanan aləm,
Ağlı hikmətinə baş əyir hər dəm.
Təbin yaranmışdır nur parçasından,
Elmdir qəlbində alışıb yanan.
Bilik məlhəmiyəcün dilənən şüur,
Sənin kandarında qul kimi durur.
Sənin qüdrətinlə bu torpaq belə,
Elmin kimyası tək düşmüşdür dilə.
Sən gəl, güzgü götür, gör öz üzünü,
Elmin çeşməsinə, nurun özünü.
Bu geniş dünyamız durduqca, inan,
Elmin nişanını daşıyaçaqsan.
Sənin nəfəsindən incilər süzür,
Elmin göylərinə bir şadlıq düzür.**

Hafiz Rüstəm

Sənin şəkər sözün olmasa əgər,
Həsrətlə inləyər natiq tutilər.
Sənin hüdhüd quşun hər səhər erkən,
Xəbər gətirdimi Səba elindən?
Elmdir göylərə qaldıran səni,
Ağılla doldurdun öz xəzinəni.
Elmin sarayına gəlməmiş, inan,
Sənin tək zəkalı, hünərli insan.
Elmin büsatını açıb cahana,
Sən yüksək zirvəylə durdun yan-yana.
Sözlər ətir saçır sənin dilində,
Elmin sahibisən hünər elində.
Var idi çəməndə cəh-cəh vuranlar,
Ağlının önündə tez susdu onlar.
Ağlın min hikmətlə elmə bürünüb,
Onunçün kəlamın hikmətə dönüb.
Bu ağıl, bu bilik şahlığı ki var,
Nizami haqqıyla zirvədə durar!
Ey zəka, elm ilə yüksələn insan,
Bu dünya durduqca yaşayacaqsan.

Deməli, Ə.Bağırovun elmi-ədəbi fəaliyyətində tərcümə yaradıcılığı da xüsusi yer tutur. Bu barədə bir qədər sonra danışacağam.

Müvafiq ali məktəblərdə müəyyən, konkret bir dil üzrə əsasən nəzəri şəkildə tərcüməçi ixtisasına yiyələnənlər praktikada sinxron (şifahi) tərcüməçilikdən yan keçə bilmirlər. Bu, yalnız şifahi tərcümə janrı kimi necə deyərlər, ayaqüstü, eksklüziv şəkildə olur. Sinxron (yaxud şifahi) tərcümə ictimai-siyasi görüşlərdə iki dildə (bir dildən digər dilə və əksinə) eyni vaxtda, şifahi şəkildə aparılır, bu zaman istər-istəməz, müəyyən qüsurlara yol verilsə də, şifahi nitqin, canlı dialoqun məğ-

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

zi, mahiyyəti əsas götürülür. Bu növ tərcümədə son dərəcə operativlik, dəqiqlik, səriştə, xüsusi hazırlıq və lazım gələrsə elmi-siyasi fəhm, geniş dünyagörüşü tələb olunur.

Bu təhkiyəmizə qüvvət vermək üçün indi Misir Respublikasının ən yeni tarixi mərhələlərini qısaca ekskursdan başlamağa məcburuq.

1952-ci ilin 23 iyulunda Misirdə dövlət çevrilişi baş verdi. Sabiq SSRİ-də köhnə bolşevik ənənələrinə görə bunu Misir xalq inqilabı kimi qiymətləndirdilər.

Kral Faruq devrildi və hakimiyyət “Azad zabitlər” adlanan hərbi xuntanın əlinə keçdi. Qiyamçıların başında gənc polkovnik Camal Əbdül Nasir dayandı və o, Misirin ilk prezidenti oldu.

1956-cı ilin yayında Misir, Nil çayı üzərində bəndin tikintisinə texniki və maliyyə köməyi xahişi ilə ABŞ hökumətinə müraciət etdi. Amerika kömək etməkdən imtina etdi. Buna qədər də ABŞ Misirə silah verməkdən imtina etmişdi. Buna görə də Camal Əbdül Nasir bərk incimişdi və özünü nəsə qərribə aparırdı. 1956-cı ilin 26 iyulunda İsgəndəriyyədə keçirilən çoxminli mitinqdə Süveyş kanalının milliləşdirilməsini elan etdi. Bu adekvat incikliyin bədəlini İngiltərə, Fransa və Süveyş kanalının qeyri-rəsmi sahibləri ödəməli idilər.

Asuan bəndini Camal Əbdül Nasirin “böyük sovet dostu” inşa etdirdi. Baş Katib Nikita Sergeyeviç Xruşşov Asuan hidrokompleksini təkcə ucuz qiymətə inşa etdirməklə qalmayıb 1964-cü ildə Misirdə rəsmi səfərdə olarkən ərəb ölkələrinin elektrifikasişdırılması işində öz ərəb dostunun xidmətini yüksək qiymətləndirdi.

O zaman şayiələr gəzirdi ki, Nikita Sergeyeviç Qələbə günü şərəfinə təşkil olunan banketdən sonra sərxoş halda oxşar addım atmışdır. Hər necə olsa da tarixi fakt sübut edir

Hafiz Rüstəm

ki, 1964-cü il may ayının 10-da N.S.Xruşşov təntənəli şəkildə C.Ə.Nasirə Sovet İttifaqı qəhrəmanı adı verdi. Heç kəs bilmədi ki, Sovet xalqı qarşısında hansı hərbi xidmətlərinə görə Misir prezidenti yüksək təltifə layiq görülmüşdü. Sovet vətəndaşları bu gözlənilməz xəbəri olduqca neqativ qarşıladı.

Bu münasibətlə o vaxtın belə bir folklor epigramı yaranmışdı:

**Живёт в песках
И жрёт от пуза
Полуфашист, полуэссер
Герой Советского Союза
Гамаль Абдель на всех Насер.**

Çox təəssüf ki, bunun müəllifi bilinmir. Ancaq 1964-cü ildə bu münasibətlə Vladimir Vısotskinin yazdığı mahnı mətni çox məşhur idi:

**Потеряли истинную веру.
Больно мне за наш СССР.
Отберите орден у Насера!
Не подходит к ордену Насер!**

**Можно даже крыть с трибуны матом,
Раздавать подарки вкривь и вкось,
Называть Насера нашим братом,
Но давать Героя - это брось!
А почему нет золота в стране?
Раздали, гады, раздали.
Лучше бы давали на войне,
А насеры после б нас простили!**

Mən qəsdən bu populyar mənzum nümunələrin tə-

cümələrini oxucularımızın ixtiyarına buraxıram.

Məhz həmin tarixi günlərdə Misir Respublikasının prezidenti öz ölkəsində rəsmi səfərdə olan SSRİ-nin Baş Katibi N.S.Xruşşova qeyri-rəsmi vaxt ayırır, həm də bu ali qonaqla Nil çayında ikilikdə qayıq gəzintisinə çıxır. Yaxşı yeyib-içib keflənmiş Sovetlər ölkəsinin başçısı söhbət əsnasında necə olursa fonetik səhvə yol verərək, ərəb dilini “rabskiy yazık”, yəni *kölə dili* adlandırır. Bu iki rəhbərin şəxsi söhbətində iştirak edən tərcüməçinin məhz ayıq-sayıqlığı sayəsində həmin təhqirənə ifadə olduğu kimi deyil, yayındırıcı şəkildə tərcümə edilmiş və nəticədə iki ölkənin yeni yaranmaqda olan kövrək münasibətlərinə kölgə sala biləcək böyük bir təhlükənin qarşısı alınmışdı. Vaxtilə üzərinə tabu qoyulmuş, faş edilməsinə rəsmi icazə verilməmiş, əfsanəyə çevrilmiş bu əhvalatı ADU-nun Şərqşünaslıq fakültəsinin dil müəllimləri öz tələbələri üçün az qala pıçıltıyla sinxron tərcüməyə klassik misal kimi çəkirdilər.

Ə.Bağirov da lazım gələndə, bir professional tərcüməçi kimi İran və Əfqanıstan rəhbərlərinin görüşlərinə çağırılır. O, iştirak etdiyi son zirvə görüşündəki təəssüratını mənimlə bölüşməyi unutmadı: *”Mən hər şeydən əvvəl, tərcüməçiyəm və bir tərcüməçi kimi də müxtəlif məclislərdə iştirak etmişəm. Bu günə qədər rəngarəng səviyyəli tədbirlərdə tərcüməçi qismində iştirak etmək üçün məni dəvət edirlər. Yüksək və çoxtərəfli müstəvidə keçirilən tədbirlərin tərcüməsi ingilis dili vasitəsilə həyata keçirilsə də, ikitərəfli danışıqlar əsasən bu iki tərəfin birində aparılır. Əvvəllər bu, rus dili vasitəsilə olurdu. Hal-hazırda isə Əfqanıstan və İranla bağlı tədbirlər Azərbaycan və fars dillərində keçirilir. Bütün bu illər ərzində çox maraqlı və yaddaqalan hadisələrlə qarşılaşmışam.*

Yaxşı yadımdadır, 2005-ci ilin may ayında beynəlxalq si-

Hafiz Rüstəm

yasi tədbir olan EKO görüşləri Bakıda – “Gülüstan” sarayında keçirilirdi. Mən də oraya tərcüməçi kimi dəvət olunmuşdum. Region ölkələrin siyasi liderləri öz tərcüməçiləri ilə gəlmişdi və çoxlarının məruzələri bu tərcüməçilər tərəfindən əvvəlcədən yazılı şəkildə hazırlanmışdı. Tərcüməçiyə məruzəçinin ardınca hazır mətni yalnız oxumaq qalırdı. Tərcümələr xüsusi kabinalarda eyni vaxtda bir neçə dildə aparılırdı; kimi ingiliscədən ruscaya, kimi ruscadan azəricəyə, kimi isə azəri dilindən farscaya və ya türk dilinə tərcümə edirdi. Görüş qurtarar-qurtarmaz, məndən Heydər Əliyev Fonduna gedib orada yüksək qonaqları gözləməyimi və onların orada olduğu müddətdə ölkə prezidentimizin yanında olmağımı xahiş etdilər. Fondada şifahi söhbətlərin ingilis dilində aparılacağına baxmayaraq, orada iştirak edəcək Əfqanıstan və İran prezidentlərinin hər ehtimala qarşı farsca da danışa biləcəkləri və ya sual verəcəkləri nəzərə alınmışdı. Məni xüsusi maşınla oraya arardılar. Bir neçə dəqiqədən sonra böyük bir jurnalistlər və mühafizə dəstəsinin müşayiəti ilə xarici ölkə başçıları və Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev cənabları oraya gəldilər. Hamısı çox şən və gümrah görünürdü. Onları yuxarı mərtəbəyə qalxmaq üçün liftə dəvət etdilər. Yeddi nəfərlik bir qrupla mən də liftə minməli oldum. Ölkəmizin rəhbərindən əlavə o liftə Türkiyə Respublikasının baş naziri Rəcəb Təyyub Ərdoğan, İİR-nin prezidenti Əhmədi Nejad, Əfqanıstan prezidenti Əhməd Kərzay, Pakistanın baş naziri və iki Orta Asiya respublikasının rəhbərləri də var idi. Öz aralarında çox səmimi münasibət nümayiş etdirən bu şəxslər ingiliscə kiçik frazalarla danışır, mənə tərəf baxmırdılar. Mən isə onlara tərəf baxır və farsca səslənəcək hər hansı bir sözü eşitmək və tərcümə etməklə tərcüməçi kimi vəzifəmi yerinə yetirmək istəyirdim. Lakin bu yüksək şəxslərin incə zaraflatları da ha-

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

mısının başa düşdüyü ingilis dilində idi. Liftlə qalxdığımız o bir neçə saniyə mənim üçün həmən zirvə görüşünün ən zirvəsi idi – mən yeddi ölkə başçısı ilə bir liftdə yuxarı qalxırdım. Bu, hər tərcüməçiyə nəsib olmayan nadir bir hal idi. Mən o halı yaşadım və heç vaxt yaddan çıxarmayacağam”.

Ə.Bağirovun sinxron tərcüməçiliyinin bu zirvə hallarından fərqli olan, elmi-ədəbi fəaliyyətində tərcümə yaradıcılığı xüsusi yer tutur.

“Məşhur dilçilərdən Reformatskiyə görə, tərcümə işi eyni vaxtda dilçiliyin, dil haqqında təlimlərin ayrı-ayrı, fərqli yönlərindən bəhrələndiyi üçün onun özü haqqında məxsusi elmi sistem hazırlanması mümkün deyil.

Müəyyən nəzəriyyələrdən, bəlli qaydalardan, fərqli metodlardan, çeşidli üsullardan illər boyu danışılıb-yazıldığı halda, Reformatskinin dediyi kimi, yenə də tərcümə işinin rəsmən elm adlandırılmaması bəlkə də hansısa ali iradənin təzahürü, ilahi bir ədalətin təntənəsidir.

Çünki hər nə qədər elmi metodlar hazırlanıb, nəzəri modellər – denotativ, transformativ, semantik – müəyyənləşdirilsə də, çevirmə prosesinə kimsə morfoloji, sintaktik, stilistik, semantik əməliyyatlar üzrə, bir başqası isə, formal əlamətlərə görə, yəni yerdəyişmə, əlavəetmə, əvəzləmə kimi təsnifat versə də, adekvatlıq, ekvivalentlik zərurəti şüara çevrilsə də, iş prosesində – «meydana girəndə» bunlar hamısı «aradan çıxır».

Fitri imkanlar, məqsədyönlü zəhmət, lüğətlər, bir də təcrübəyə bağlı peşəkarlıq qalır tərcüməçiyə! Tərcümə-fitri ilə təcrübənin övladıdır, bu ikisi - arada qartımış nəzəriyyələr olmadan da - birləşə bilər. Ancaq fitri keyfiyyətlər öz ilkinliyi ilə bu işin əsası, mayası olduğundan, tərcüməyə onlarsız girişməyin sonu sonsuzluq, qısırlıq olar. Fitri imkanlarsız, kə-

Hafiz Rüstəm

ko-pəltək dillə, yalın-yumşaq əllə tərcüməçilik həvəsi, məhsul dalınca birbaşa təcrübə sahəsinə cummaq meyli - eynilə «hər dərədə bir at öldürməklə baytar olmaq» sevdası kimi - qaravəlli bir niyyətdən xəbər verir (Seyfəddin Hüseynli “Rüs-vayçı tərcümələr haqqında”).

Yuxarıdakı sitatdan göründüyü kimi nə qədər analiz olunsa da, ədəbi-bədii tərcümə fitri ilə təcrübənin sintezidir.

Ə.Bağırov R.Təbrizidən başladığı və uğurla yerinə yetirdiyi filoloji tərcümələrini, yəni sətiri tərcümə işlərini digər ədəbiyyat qaynaqlarında – təzkirələrdə də davam etdirmişdir. Məsələn, yuxarıda bəhs etdiyim təzkirələrdə əsərlərindən nümunələr verilmiş müəlliflərin şəxsi həyat və fəaliyyətləri haqqında farsca məlumatları, yaxud bəzən də fars dilindən poetik nümunələri, izahları və s. doğma dilimizə tərcümə etmişdir. Bu tip əsərlərdə Ə.Bağırov bədii tərcüməçidən çox əsasən filoloji tərcüməçi kimi özünü ifadə etmişdir. O, əlahiddə olaraq bir bədii (Ziyaəddin Nəxşəbi “Tutinamə”. **B.:** “Azərbaycan” nəşriyyatı, 1991), bir publisistik əsərin (Adilxan Ziyadxanov “Qələmin uçuşu” – “Azərbaycan”. **B.:** “Azərbaycan” nəşriyyatı, 1993) şəriksiz tərcüməçisidir.

Xatırladım ki, Ə.Bağırov yazılı Şərq abidəsi olan Z.Nəxşəbinin “Tutinamə”sinin orta əsrlər üçün səciyyəvi - həm səclə - qafiyəli nəsrə yazılan əsas mətninin, həm də qitələr və beytlərdən ibarət nəzm parçalarının bədii tərcümələrini hər halda normal bir səviyyədə yerinə yetirmişdir. O, hətta imkan düşdükcə səc formasını doğma dilimizdə də saxlamağa çalışmışdır. Hindistanda yazıldığından bu kitaba istər-istəməz, yerli dillərdə işlənən söz və ifadələr də daxil edilmişdir. Xoşbəxtlikdən bu əsərin əlyazmasını köçürən katib həmin xarici söz və ifadələrin mənasını da sətirüstü qeydlərində vermiş və Ə.Bağırovu əlavə axtarış əziyyətlərindən sığortalamışdır. Bu

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

diqqətəlayiq xidmətinə görə vacib ədəbi persona olmuş həmin katib-mirzəyə “Allah rəhmət eləsin!” deyirik.

“Tutinamə” Orta əsrlər Moğol Hindistanında türk şahzadələrinin təlim-tərbiyəsi üçün qələmə alınmışdır. Annotasiyasından da göründüyü kimi əsər Azərbaycan, Orta və Yaxın Şərq xalqları arasında geniş yayılmış bir mövzuda “məkri-zənan” – “qadınların hiylələri” mövzusunda qələmə alınmışdır. Bir süjet çərçivəsində verilmiş 52 dastan-rəvayətdən ibarət olan bu əsər ilk dəfə qədim hind dilində yaranmış yazılı və şifahi mənbələr əsasında XIV əsrdə fars dilinə tərcümə edilmiş və sonradan müxtəlif variantlarda işlənərək dünya dillərinə çevrilmişdir.

Əsər qədim Şərqin adət və ənənələri, etik qayda-qanunları haqqında maraqlı məlumat verməklə yanaşı, oxucunu həm əyləndirir, həm də düşündürür.

Şərq ədəbiyyatının gözəl bilicisi və tərcüməçisi, mərhum alimimiz Məmmədağa Sultanovun “Tutinamə”yə yazdığı Ön sözündə əsərin qısa məzmunu da nəql olunur. Belə ki, Meymun adlı gənc bir tacir səfərə getməyə hazırlaşarkən tək qalacaq arvadı Xocəstənin darıxmaması üçün bazardan bir danışan tuti və bir də danışan sığırçın alıb evinə gətirir. Tapşırır ki, əgər gözlənilməz bir məsələ ilə qarşılaşsa, mütləq bu ağıllı quşlarla məsləhətləşsin və onların fikr ilə razılaşıb hərəkət etsin. Meymun xudahafizləşib səfərə çıxır. Evdə tək qalan Xocəstə bir müddət quşlarla həmsöhbət olub əylənir.

Bir gün küçədən keçən cavan bir oğlan onun diqqətini cəlb edir. Oğlan da onu görüb gözəlliyinə heyran qalır və qəlbində məhəbbət odu alışır. O, bir qarıdan Xocəstəni yanına gətirməyi xahiş edir. Qarı da bir bəhanə ilə Xocəstənin yanına gəlib onun tək qalmasını məsləhət görməyib cavan oğlanın eşqini ağız dolusu tərifləyərək Xocəstənin də qəlbində eşq

Hafiz Rüstəm

atəşi yandırır. Sonra qərara gəlirlər ki, qaş qaraldıqdan sonra Xocəstə geyinib-kecinib oğlanın görüşünə getsin.

Çox qəribədir ki, bu zaman bir şərqli kimi Xocəstə ərinin tapşırığını da unutmur. O, əvvəlcə getmək üçün sığırçından məsləhət istəyir. Ancaq sığırçın ehtiyatsız dil açıb onu bu ləyaqətsiz fikrindən çəkəndirməyə çalışaraq ərinə sədaqətli və vəfalı olmağı tövsiyə edir. Ancaq sığırçının bu sözləri Xocəstəni hiddətləndirir, quşun boğazını üzərək yerə atır. Sonra isə tutinin yanına gəlib onun fikrini bilmək istəyir. Xocəstənin belə hiddət və hərəkətini öz gözləri ilə görən tuti ağıllı hərəkət etmək qərarına gəlir. O, çox böyük bir məharətlə eşq və məhəbbətin ülviyyəti sərbəst açır, təklilin nə qədər ağır və əzablı olduğunu təsdiq edir. Xocəstənin oğlanla görüşməsini vacib bildikdən sonra yeri gəlmişkən deyir: "Möhtərəm xanım, gərək çox ehtiyatlı olasan, Allah eləməmiş bu sirrin üstü açılarsa və xəbər sənə ərinə çatarsa, mən öz qabiliyyətimlə bu məsələni yoluna qoyaram, necə ki, bir tuti bir tacir arvadının tutduğu əməldən onu qurtarıb, ailə səmimiyyətini bərpa etmiş, mən də lap həyatım bahasına olsa belə, o tuti kimi sizin aranızı düzəldib fəlakəti üstünüzdən sovuşduraram".

Xocəstə o əhvalatın necə olduğunu soruşduqda tuti ona şirin dillə həmən tacir və tutisinin macərasını nağıl etməyə başlayır. Bu maraqlı söhbət tutinin başını elə qarışdırır ki, səhərin necə açıldığını belə hiss etmir. Günəşin çıxmasını görən Xocəstə öz getməyini təxirə salır və aşiq olduğu cavanla görüşü sabahkı axşama qoyur. Lakin sabah axşam da bəzənib çıxmaq istərkən tuti yenə də bir kələk işlədib deyir: "Hörmətli xanım, əlbəttə, getməlisən, ancaq qorxuram bu işin üstü açılsa, Təbəristan padşahının hacibi öz oğlunu qurban verməsi kimi bir hadisə baş verər və o zaman vəziyyət çox ağırlaşa bilər". Xocəstə o əhvalatın necə baş verdiyini soruşduqda tuti də şirin

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

və maraqlı bir tərzdə həmən əhvalatı uzun-uzadı nağıl etməyə başlayır. Yenə də səhər açılır, günəş çıxır və Xocəstənin aşıqla görüşməsi gələn axşama təxirə salınır.

Beləliklə, tuti 52 gecə tacirin xanımı Xocəstənin başını bir-birindən maraqlı nağıl və hekayətlərlə qarışdırıb onu yubadır. Axırncı gecənin səhərə qovuşduğu vaxt tacir Meymun səfərdən qayıdır. Müdrik tutinin tədbiri, biliyi və məharəti sayəsində ailə pozğunluğunun qarşısı alınır.

Ancaq 52 gecəlik xidməti müqabilində öz xahişi ilə qəfəsdən azad edilən tuti tacirə olub-keçənləri bütün təfəsilatı ilə danışmağı da unutmur və “əgər insan tayfası budursa, mən onların arasında daha qala bilmərəm” deyib oranı tərk edir.

Meymun isə Xocəstənin boynunu vurdurur, öz başını qırxdırıb sufi paltarı geyinərək bir sovməyəyə çəkilir.

Yeri gəlmişkən onu da qeyd edim ki, 1991-ci ildə 50000 tirajla çap olunmuş, çoxdan satılıb qurtarmış, indi də etik-estetik əhəmiyyətini itirməyən bu möhtəşəm sənət abidəsini imkanlı bir nəşriyyat latın qrafikası ilə təkrar nəşr etsəydi, yəqin ki, uduzmazdı.

Yadımdadır, Ə.Bağirovun ərəb əlifbasından çevirib sadələşdirdiyi və Qarabağa Xalq Yardım Komitəsinin kütləvi tirajla nəşr etdirdiyi M.S.Ordubadinin “Qanlı illər” kitabının əldən-ələ gəzdirdiyi tarixi günlər... O vaxta qədər ermənilərin iç üzünü ifşa edən, rus tədqiqatçısı V.L.Veliçkonun “Qafqaz”, İ.Q.Çavçavadzenin “Erməni alimləri və fəryad edən daşlar” kitabları bu sahədə olan ədəbi-tarixi boşluğu doldura bilməzdi. Məhz böyük yazığımız M.S.Ordubadinin XX əsrin əvvəllərində (1905 – 6-cı illərdə) baş vermiş erməni – müsəlman davasını – dünyada misli-bərabəri olmayan məkrli və xəyanətkar erməni-daşnak faşizminin vəhşət və dəhşətlərini o zaman ölkənin müxtəlif münacişə nöqtələrindən gələn

Hafiz Rüstəm

müxbir məktubları əsasında 1908-ci ildə “Qanlı sənələr” adı altında yazıb başa çatdırdığı, milyonçu-xeyriyyəçi Murtuza Muxtarovun yardımı ilə 1911-ci ildə nəşr etdirdiyi bu kitabın Sovet rejimi qadağalarının hökm sürdüyü 70 ildən sonra yenidən işıq üzü görməsi qanlı tarixi keçmişindən bixəbər olan hər bir azərbaycanlı üçün ümummilli əhəmiyyətə malik bir hadisə idi.

Keçən əsrin əvvəllərində çar Rusiyasının milli ədavəti qızıqdıran canişinliyinin fitvası və yaxından dəstəylə təpədən dırnağacan silahlanmış, irqi-dini düşmənçiliklə günahsız insan qanına susamış, quduz vampirlərə çevrilmiş ermənilərin, bu rəhmsiz, qəddar, vəhşiləşmiş ikiayaqlı sürülərilərin törətdikləri tükürpədic qətləmlər, türk-müsəlman qırğınları – dünyada analoqu olmayan milli faciələr 70 ildən sonra eyni dəsti-xətlə, eyni ssenari üzrə yenidən təkrarlanmağa başladığı bir vaxtda nəşr olunmuş bu kitab xalqı ayılmaq, bu yırtıcı milli düşmənlərə qarşı səfərbər etmək üçün ən kəsərlə ideoloji silah, yeni bir cihada çağırış mənziləsində idi.

“Qanlı illər”in yeni dövrdə ilk nəşri haqqında “Qanlı illərin salnaməsi” adlı məqaləsində (“Xalq qəzeti”, 6 fevral 1992) Tofiq Rüstəmov yazırdı: “Erməni-müsəlman hadisələrinin səbəbləri barədə Qafqaz, Rusiya, Avropa və Amerika mətbuatında bir-birinə zidd məqalələr dərc olunduğundan bəhs edən M.S.Ordubadi dörd əsas səbəbi oxucuların nəzərinə çatdırırdı. Bunlardan *birincisi* erməni daşnaksutyun komitəsinin müstəbid bir idarə üsulunu təşkil etdiyidir ki, Qafqazda bir sıra qanlı teatrolar oynandı. *İkinci səbəb* məhəlli hökumət məmurlarının müharibə zamanlarında etinasızlığı. *Üçüncü səbəb* gəldikdə, müsəlmanların elmsizliyi və müasir işlərdən bixəbər olmalarıdır. Yəni müsəlmanların yaddaşsızlığı və siyasi hazırlıqsızlığı göz qabağında idi. *Dördüncü səbəb* ermə-

nilərin avtonomiya idarə muxtariyyəti həvəsində olmaları idi.”

Böyük vətəndaş yazıçının irəlicədən xəbər verdiyi yuxarıdakı dörd səbəb sonralar ilk dəfə olaraq məhz Azərbaycan torpaqları hesabına dünya xəritəsində yeni bir bic, vələdüzzinə Ermənistan dövlətinin yaranmasına və bu haramzadələrin Sovet dövründə də, müstəqillik dövründə də yenə rusların himayəsilə işğalçılıq niyyətlərinin yeni bir miqyasda rəvac tapmasına gətirib çıxartdı.

Bizim zənnimizcə, keçmişdə olduğu kimi indi də kütləvi çapına güclü tələbat yaranan, gələcəkdə də həmişə ümummillə və ümumdövlət əhəmiyyəti kəsb edəcək “Qanlı illər” kitabına ikinci həyat bəxş etdiyinə (onu əski əlifbadan çevirərək müasir oxucular üçün sadələşdirdiyinə, oxunaqlı etdiyinə görə), vaxtında və operativ surətdə onun yeni-yeni nəşrlərini hazırladığına görə, vətən və xalq qarşısında məhz bu əsl qəhrəmanlığa bərabər xidmətinə görə artıq 60 yaşı tamam olmuş Ə.Bağirov ən azından yüksək dövlət mükafatlarından birinə layiq görülməlidir.

Məşhur messenat, maarifpərvər Bakı milyonçusu Hacı Zeynalabdin Tağıyevin tariximizin 1920-ci ilə qədərki dövründə apardığı abadlıq işləri, elm və incəsənət qarşısında xidmətləri, məşhur içməli “Şollar” suyunu Bakıya çəkdirməsi, ən məşhur ziyalılarımızın xarici ölkələrdə təhsil xərclərini ödəməsi və s. tamamilə diqqətdən kənarda qalmışdı. Ə.Bağirov, Əbülfəz Həşimov və Paşa Əlioğlunun tərtib etdikləri və sonralar ilk əsas mənbə kimi istifadə olunan “Hacı Zeynalabdin Tağıyev” adlı kitaba (**B.: “Azərbaycan” nəşriyyatı, 1993**) N.Nərimanovun bu böyük maarifpərvər haqqında yazdığı əsər, Abdulla Şaiqin qardaşı Axund Yusif Talıbzadə tərəfindən yazıldığı ehtimal olunan kitabın mətni, həmçinin keçən əsrin əvvəllərində nəşr olunmuş “Himəm ər-ricəl” (“Kişilərin

Hafiz Rüstəm

himməti”) kitabından H.Z.Tağıyevin gördüyü işləri əks etdirən bir sıra tarixi sənədlər, ona ithaf olunmuş şeirlər və ona gələn məktublar daxil edilmişdir.

“Şərq-Qərb” nəşriyyatının təxminən 35000 sözdən ibarət, 25000 tirajla çap etdirdiyi yeni “Farsca – Azərbaycanca lüğət”in tərtibçiləri f.e.d. Möhsün Nağısoylu, f.e.n. Ə.Bağırov, Arif Ramazanov və Şəhla Abdullayevadır. Bu yeni nəşrin redaktoru və Ön sözün müəllifi olan M.Nağısoylu xatırladır ki, hazırkı “Farsca – Azərbaycanca lüğət”dən əvvəl”, *hələ 1945-ci ildə Y.Mirbabayevin tərtib etdiyi kiçikhəcmli “Müxtəsər farsca – Azərbaycanca lüğət” nəşr olunmuşdur.*

Ölkəmizdə fars dilinin tədrisi sahəsində mühüm xidmətləri olan prof. Nəyyerzəman Səğəfinin (Hatəminin) tərtib etdiyi və 1999-cu ildə Tehranda “Naşer” nəşriyyatı tərəfindən çap edilmiş ikicildlik “Farsca – Azərbaycanca lüğət” də bu sahədə görülən dəyərli işlərdən biri kimi qeyd olunmalıdır”.

Fəxr edirəm ki, yuxarıda adı çəkilən ustadımız prof. N.Səğəfinin (Hatəminin) tərtib etdiyi, “Naşer” nəşriyyatının çap etdiyi həmin dəyərli ikicildli lüğətin (2000 səhifəlik, 60000 leksik ehtiyata malik) yeganə nəşriyyat redaktoru (xüsusilə ərəb qrafikasıyla yazılan hər bir fars sözü və ifadəsinin, transkripsiyasının və Azərbaycancaya tərcüməsinin ayrı-ayrılıqda leksik-semantik, orfoqrafik səhvlərini islah edən), eyni zamanda ön söz yazan müəlliflərdən biri məhz mən (bu sətirlərin müəllifi – H.R) olmuşam.

Onu da xüsusilə qeyd edim ki, ADU-nun (indiki BDU) Şərqşünaslıq fakültəsinin fars filologiyası və mütərcimliyi ixtisası üzrə təhsil alan tələbələri o vaxt üçün əsasən “Rubinçik lüğəti” adıyla populyar olan, indi də öz əhəmiyyəti və mükəmməlliyi ilə seçilən, Y.A.Rubinçikin redaksiyası altında çıxan, ikicildlik lüğətdən («Персидско – русский словарь» в

двух томах. Москва: Изд. «Советская энциклопедия, 1970) istifadə edirdilər.

P.S. Hələ tələbəlik illərindən ilk baxışdan diqqəti cəlb edən hündür, xolerik, tenor səsə, eyni zamanda digər temperamentə - cəld, çevik, yəni sanqvinik hərəkətlərə malik Əkrəm gündəlik dərslərə vaxtlı-vaxtında davamiyyəti, əsasən yüksək hazırlığı, xüsusən fars dilini hamımızdan yaxşı əxz etməsi, elmi fəaliyyətə meyilliyi ilə fərqlənərdi. Seminarlarda demək olar ki, bütün müəllimlərin sevimli, əlaçı tələbəsi kimi tez-tez auditoriya qarşısına çıxıb öyrəndiyi mövzuları emosional şəkildə, tələsə-tələsə, az qala birnəfəsə, əzbərdən danışmağı xoşlardı. İşdir, şayəd qəflətən çaşanda, nəsə yadından çıxardığı fikri, ifadəni, frazanı özünəməxsus mimika və jestlərlə - bir-birini xatotik əvəz edən gah sağ, gah sol əlinin barmaqları ilə tez-tez döyəclədiyi geniş alnından sanki qoparıb çıxarmağa, yaxud alnına tökülən gur, xurmayı saçlarından sanki yapışıb qoparmağa, beləliklə, qırılan nitqini, yarıda qalan fikrini bu yolla təzədən bərpa etməyə çalışardı. Bu zaman onun təbii tələş və həyəcanları bizdə istər-istəməz, saf təbəssüm doğurar, yaxud ürəkdən qopan, divarlarda geniş əks-sədasını tapan şaqraq gülüslərə, qəhqəhələrə çevrilərdi. Ona suflyorluq etmək istəyənlərimiz də olardı. Ancaq o, optik eynək altından çarəsiz baxdığı nə dərs otağının hündür tavanından, nə də öz yerlərində oturan tələbə yoldaşlarından nəsə kömək ummaz, yalnız öz potensialına, öz intellekt və hissiyyatına güvənərdi.

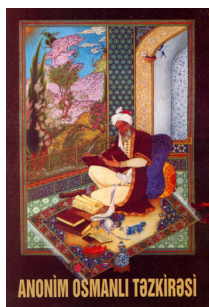
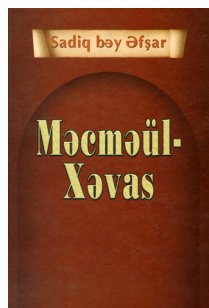
Əkrəm sürətlə keçən bu uzun illər ərzində zahirən qismən dəyişsə də, daxilən eyni gənclik temperamentində, nikbin əhval-ruhiyyədə görünür. Eyni sadəlik, təbiilik və

Hafiz Rüstəm

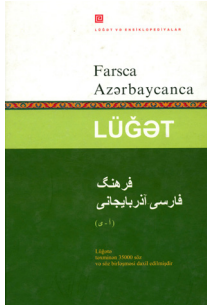
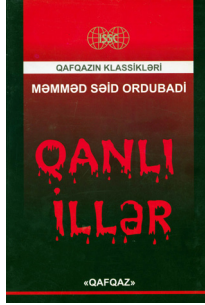
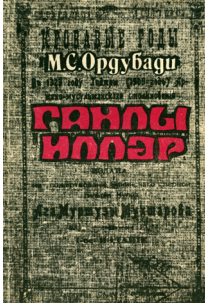
səmimiyyət bu sabiq beynəlmiləlçi“afqanetsi”- Əfqanıstan müharibəsinin veteranını qətiyyənlə tərklətməyib. Daima oxumaqdan, yazmaqdan, lazımlı qeydlər aparmaqdan, ümumiyyətlə, gərgin zehni fəaliyyətdən barmaqları qabar bağlamış, beyni mazol olmuş Ə.Bağırov öz sevimli işinin, peşə məşğuliyyətinin “qara fəhlə”sidir. Bu “qara fəhlə” qədim əlyazmaların üzünü ağardır, qədim və orta əsrlərin ədəbi proseslərini yenidən canlandırır, onlara yeni, müasir, oxunaqlı bir nəfəs bəxş edir, zövq aşılayır. Beləcə köhnə və yeni nəsillər arasında ədəbi varislilik ənənələrini bərpa edən, fars və rus dillərindən ana dilimizə, yaxud əksinə tərcümədə heç bir problemi olmayan, dissertasiyasını rus dilində yazıb müdafiə edən, mətnşünas, mənbəşünas və yaxud məxəzşünas titullarına yiyələnən, farsca-rusca sinxron tərcümələrin öhdəsindən asanlıqla gələn, yeni-yeni elmi axtarışlar sevdasında olan, 60 yaşı təzəcə tamam olmuş əzizimiz Ə.Bağırova möhkəm cansağlığı, şəxsi xoşbəxtlik və bir də onu indən belə, gələcəkdə daxilən də, zahirən də qocalmağa qoymayacaq, həmişə şux saxlayacaq, gəncləşdirəcək yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

Kitab - töhfələr

Hafiz Rüstəm

Hicran nəğməsi

M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Əkrəm Bağirov təkcə ölkəmizin hüduqları daxilində deyil, o cümlədən MDB məkanında, İran, Əfqanıstan və Türkiyədə də Orta əsrlər Şərq ədəbiyyatı üzrə nüfuzlu bir mütəxəssis kimi tanınır. Gözucu nəzər yetirdiyimiz son iki ildə keçirilən beynəlxalq elmi toplantılarda - Azərbaycanın görkəmli şərqşünas alimi, Əməkdar elm xadimi, professor Mübariz Əlizadənin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş “Şərq filologiyasının aktual problemləri” mövzusunda Respublika elmi konfransında (2011-ci il), Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 89-cu ildönümünə həsr olunmuş “Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri”ndən bəhs edən III Beynəlxalq elmi konfransda (2 – 5 may 2012), AMEA-nın həqiqi üzvü, Sovet İttifaqı qəhrəmanı Ziya Musa oğlu Bünyadovun 90 illiyinə həsr olunmuş “Orta əsrlər Şərqinin tarixşünaslığı və mənbəşünaslığı” mövzusunda Beynəlxalq elmi simpoziumda (7 – 8 may 2012), “Türkdilli kitab - əsrlərin xəzinəsi” mövzusunda türkdilli kitab tarixinə həsr olunmuş Beynəlxalq elmi-praktik konfransda (Kazan, 17 – 18 oktyabr 2012), görkəmli Azərbaycan alimi, Əməkdar elm xadimi, akademik Vasim Məmmədəliyevin 70 illik yubileyinə həsr olunmuş “Şərqşünaslığın aktual problemləri” mövzusunda Respublika elmi konfransında (14 – 15 noyabr 2012) Ə.Bağirovun elmi məruzələri belə bir həqiqəti deməyə əsas verir ki, o, tanınmış şərqşünas alim kimi çoxdan özünü təsdiq etmişdir.

“Kredo”nun(2013-cü il yanvar – fevral ayları) səhifələrində dərc olunmuş “Rəhməti Təbrizinin ilk tədqiqatçısı və

Hafiz Rüstəm

yaxud ədəbi təzkirələrin yorulmaz təqdimatçısı” adlı geniş məqalə məhz tərcüməçi, mənbəşünas, əlyazma mütəxəssisi Ə.Bağırovun anadan olmasının 60 illiyi və elmi-ədəbi fəaliyyətinin 35 illiyinə həsr olunub. Bu tədqiqatçının elmi yaradıcılığı ilə yanaşı, onun bu yaradıcılığını stimullaşdıran, ilhamlandıran bədii yaradıcılığının diqqətəlayiq bir nümunəsini – bizim bəyənib təqdir etdiyimiz aşağıdakı həcmə kiçik, ancaq poetikasına görə heç də kiçik olmayan, orijinal, lirik bir poemasını söz xiridarlarının yüksək hüzuruna təqdim etməkdən başqa çarəmiz qalmadı.

O, 1995-ci ildə İİR-nin Əhvaz şəhərində tərcüməçi işlədiyi, qütbətdə vətən həsrəti çəkdiyi vaxtlarda bu poetik təəssüratı qələmə alıb. Böyük Vüsal axtarışında olan hər insan övladının nə vaxtsa, yorğun düşdüyü hansı bir uzaq güzərgahdası quruca nəfəsi qalmış, yanıqlı bir neyə çevrildiyi, eləcə ney kimi də təklidən, vəfasızlıqdan yana-yana şikayətlənib arif yolçuları yolundan saxladığı qəribə, ecazkar dəqiqələri olur. Bu zaman insan qəlbində qeyri-ixtiyari, yalnız özünə məxsus, əlahiddə, fərqli, bənzərsiz və təkrarolunmaz Hicran-həs-rət nəğməsi yaranır – Mövlana Ruminin əsrlərdən-əsrlərə adlayan, axirətə qədər eşidiləcək, heç vaxt irfani iniltisi kəsilməyəcək Neyinin hekayəti kimi:

Dinlə, gör ney nə hekayət söyləyir,

Hicrə həsrətdən şikayət söyləyir.

Biz hətta böyük risklərdən çəkinmədən, fədakarlıqla, uğrunda bütün sağlğımızı, mövcudluğumuzu əsirgəmədən sərf etdiyimiz, bütöv əldə edilməsi heç vaxt mümkün olmayan və olmayacaq böyük, mücərrəd bir xoşbəxtlik ideali axtara-axtara, prinsipə həmin xoşbəxtliyin anlarına, zərrələrinə qovuşa-qovuşa, həm də eyni zamanda itirə-itirə yaşayırıq. Böyük qazandıqdan çox böyük itkilərlə müşayiət olunan uzun bir ömür

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

bütün bunlara görə yeri gəldikcə bizdən həmişə doğru-dürüst hesabat istəyir, əvəzində bir də heç vaxt təkrar ələ düşməyəcəkdir, ötən günlərimizlə - daha çox acı xatirələrimizlə qarşılaşırıq . Özümüzədən asılı olmadan bütün gözəl ovqatımız təlx olur, dərin, dəruni təəssüf və peşimançılıq hissləri keçiririk.

XX əsrin ən orijinal, təkrarolunmaz, böyük şairi Əli Kərim demişkən:

**Nə xoşbəxt imişəm bir zaman, Allah,
Xəbərim olmayıb bu səadətdən.
Nə xoşbəxt imişəm, nə xoşbəxt, xoşbəxt!
Bu gün eşitmişəm bunu həsrətdən.**

Elə buna görə də bu gözəl əsər təkcə Əkrəmin fərdi həyat hekayəti deyil, bu, hər bir normal insanın müdrik ömür zirvəsindən – ürəyinin başından isti-isti yığılıb qalmış xatirələrin vulkan püskürtüsüdür, qeybə çəkilmiş, qaynar həyat yaşantısıdır. Əkrəm də hər bir söz adamı kimi bu günü ilə müqayisədə əvəzolunmaz, unudulmaz keçmişini, xüsusilə acılı-şirinli uşaqlıq və ilk gənclik illərini, bütöv bir həyat tərzini, şəxsi, ictimai-mənəvi görüşlərini, müşahidələrini obrazlaşdırmağa, gələcək nəsillərə ərməğan etməyə cəhd göstərərək və insafən mənəcə, istədiyinə kifayət qədər nail olub.

Bu əsəri oxuyarkən nədənsə Ə.Bağirovun çapa hazırladığı Sadiq bəy Əfşarın “Məcməül-xəvas” (2008) təzkirəsindən böyük şair-hökmdar Şah İsmayıl Xətəinin şair-hökmdar oğlu Şah Təhmasibin fars dilindən təzəcə tərcümə etdiyim bir rübaisini də misal gətirmək istədim:

**Bir vaxt gah yaquta aludə olduq,
Gah zümrüd dalınca amadə olduq.
Hər necə olsa da aludəlikdən
Tövbəylə yuyunduq, asudə olduq.**

Zənnimizcə, min illər boyu bəşəriyyətin yığıb toplamış

Hafiz Rüstəm

olduğu bütün mənəvi sərvətlər yaddaş abidələridir. İnsanlar dünyanı cismən vaxtlı-vaxtsız tərk etsələr də, onların yalnız gözəl sözləri, xeyirxah əməlləri yaşamaq hüququ qazanır. Eləcə də vaxtilə bizim ədəbi nəslin qəlbini göynətməmiş, dillər əzbəri olmuş M.H.Şəhriyarın məşhur “Heydərbabaya salam”, M.Müşfiqin “Yenə o bağ olaydı”, S.Vurğunun “Acı xatirələr”i yaddan çıxma bilməz:

**Yaxşı yadımdadır uşaq yaşında
Ağacdən qotazlı bir at mindiyim.
Aranda, yaylaqda, sular başında,
Ağır danışdığım, ağır dindiyim,
Ağacdən qotazlı bir at mindiyim.**

Ə.Bağırov da səyirtmeyi sözün “qotazlı atı” üstündə mahir bir süvari kimi görünür.

Söylə, yadımdamı?

(Bacım Şükufəyə məktub)

Söylə, yadımdamı o ötən illər,
O vaxt ki, gözəldi bütün fəsillər?
O vaxt ki, insanlar mehriban idi,
O vaxt ki, bu həyat bir dastan idi?
Nə dərdimiz vardı, nə də qəmimiz,
Açıq sulardaydı o vaxt gəmimiz.
Atamız, anamız sağ idi o vaxt,
Hələ yaşayırdıq qayğısız, xoşbəxt.
Axı nə biləydik bu fani dünya,
Adi tamaşaymış, şirin bir xülya.
Biz isə bunlardan çox uzaq idik,
Dünyamız başqaydı, biz uşaq idik.
Oynayıb, şənlənib, deyib-gülərdik,
Hamını bəxtiyar insan bilərdik.
Məktəbə gedərdik böyük həvəslə,
Şeir də deyərdik çox uca səslə.
Ata deyən sözü ana pozmazdı,
Ana dediyini övlad yozmazdı.
Doqquz ay şəhərdə, üç aysa bağda,
Soyuğu qışlaqda, yayı yaylaqda.
Hər şeyin ahəngi, qanunu vardı,
Kasıb da dünyadan ləzzət alardı.
İstilər düşməmiş köçərdik bağa,
Quzu tək düşərdik orda oynağa.
Məlkeydər¹ hamıdan qabaq gələrdi,
Kim nə vaxt köçəcək, hami bilərdi.
Bağların çox sadə görkəmi vardı,

Bəyüz bacım Şükufə

¹ Bağ qonşumuz

Əncirdi, üzümdü, heyvaydı, nardı.
Güllərin, otların xoş rəyihəsi,
Bihuş eyləyərdi orda hər kəsi.
Birinci dəyərdi sarı gilələr,
Sonra qızıl üzüm², get, lap kişmiş dər.
Qaranı³ yeməyə başlayan kimi,
Ağ şanı olardı süfrə hakimi.
Üzümün cürbəcür növləri vardı,
Yerdə qalan sirkə, doşab olardı.
Quyudan su çəkib içəndə hər vaxt,
Deyərdik, İlahi, nə imiş həyat!
Ya ağac, ya talvar altda biaram,
Samovar qaynardı hər səhər-axşam.
Hərənin balaca koması vardı,
Farsunkası vardı, lampası vardı.
Gecə ulduzları sayardıq bir-bir,
Sanardıq hər ulduz ayrı taledir.
Bu cür daş hasarlar yox idi onda,
Hamının gözləri tox idi onda.
Qonşudan qonşuya pay da gedərdi,
Qonşu köməyini təklif edərdi.
Nağı baba⁴ adlı bir kişi vardı,
Təmənna güdmədən o çalışardı.
Yay vaxtı quzu da olardı bizdə,

² Tezyetişən üzüm növü

³ Qara şanı

⁴ Bağ qonşumuz, sonradan əmimin qayınatası

**Xoruz da banlardı həyatımızda.
Yeddi bağ o yandan hamı bilirdi,
Latıya⁵, nərdiyə⁶ gedib gəlirdi.
İstidə, günorta hamı yatardı,
Hərə öz başını bir cür qatardı.
Yata bilməyənin çıxmazdı səsi,
Əsla incitməzdi heç kəs heç kəsi.
Günorta keçərdi, sərin düşərdi,
Həyat xoş, firavan, şən ötüşərdi.
Əynimiz tər-təmiz, həyat tər-təmiz,
Yollara baxardıq o vaxt səbirsiz.
Avtobus dayanar, nəfəs kəsilər,
Görən kim gələcək, görən kim bilər?
“Anamız!” Əlində dolu sumkalar,
Sumkada bizimçün hər nə desən var.
Qaçardıq, qışqırır səslərdik “Mama!”
Deyərdim: “Ay Əkrəm, tez, dala qalma!”
O vaxt yediyimiz soğanbozbaşı,
Ləzzətdə ötərdi kababı, aşı.
Əlbəttə, kababın öz yeri vardı,
Kababdan hər qonşu bir pay alardı.
Beləydi o dövrün gözəl adəti,
Böyüyün, kiçiyin vardı hörməti.
Görərdin, səhərlər yatdığımız an,**

Anam Səriyyə

⁵ Loto oyunu

⁶ Nərd oyunu

Hafiz Rüstəm

Hərdən səs gələrdi: “Göyərti alan!”
Ət satan, süd satan, gilabi satan,
Qoymazdı səhərlər biri çox yata.
İstidə şahlığa çatanda ilan,
Hərdən səs gələrdi: “Ay pendir alan!”.
“Marojna, marojna!” – “Tez ol, ver pulu,
Gedim, o tərəfdən mən kəsım yolu”.
İsti qum yandıra-yandıra bizi,
Qaçardıq, pozmazdıq heç keyfimizi.
Tanışlar, qohumlar gələrdi bağa,
Qulluq göstərərdik hər bir qonağa.
Qonağı qonaq tək qarşılayardıq,
Həyəti, bacanı tez sulayardıq.
Dördümüzün o vaxt vardı qırx yaşı⁷,
Şükufənin⁸ bişirdiyi ilk aşı,
Necə böyük iştah ilə yeyərdik,
Onu aşpaz kimi tərifləyərdik.
Bağ-bağatın Akif⁹ idi dirəyi,
Ramilənin¹⁰ kövrək idi ürəyi.
Şuluq salan bir mən idim, bir Elxan¹¹,
Qənimimiz Əleydərdi¹², Həcixan¹³.
Şingilədən saqqız yığıb çeynərdik,
Səhər-səhər sarmaşığı iynərdik.
Allahaşı, qurban əti gələrdi,
Hamı onu yeddi evə bölərdi

⁷ 13, 11, 9, 7

⁸ Böyük bacım

⁹ Qardaşım

¹⁰ Kiçik bacım

¹¹ Əmim oğlu

¹² Kiçik əmim

¹³ Əmim

Kiçik bacım Ramilə

Yayda kimsə məhərrəmi¹⁴ tutardı,
O vaxt hədiy hamımıza çatardı.
Hər il bizim siyahımız olardı,
Siyahıyla hamı payın alardı,
Dolu vedrə Şabxan¹⁵ üçün gedərdi,
Hər pay alan çox razılıq edərdi.
Əbdülkərim¹⁶ çox vaxt özü gələrdi,
Onun payın nənə özü bilərdi.
Əhmədağa¹⁷ mataroller almışdı,
Hətta bir gün batıb qumda qalmışdı.
Mərdan əmi¹⁸ çoxdan köçüb həyatdan.
Əsər yoxdur o gurluqdan, büsatdan...
Dəyişdi dünyanın abuhavası,
Dəyişdi torpağı, daşı, qayası.
Əvvəl işıq gəldi, sonra qaz gəldi.
Bütün həyətlərə su da çəkildi,
Quyunun həsrətdə qaldı gözləri,
Nəhayət, dağıldı bir yaz səhəri.
Ağ neft satanlar da köçdü dünyadan,
Bir iz də qalmadı o farsunkadan.
Əvvəlcə məftildən oldu hasarlar,
Daş da gətizdirdi kimdə imkan var.
Sərhədlər çəkildi, cığırılar itdi,
O səs-küy, o həyat bununla bitdi.

¹⁴ Hicri-qəməri təqvimlə hər il məhərrəm ayında İmam Hüseyn(ə) üçün evlərdə gizli şəkildə qurulan təziyə məclisləri.

¹⁵ Böyük əmim

¹⁶ Atamın dayısı

¹⁷ Atamın dayısı oğlu

¹⁸ Xalamın əri

Avtobus yolunu aralı saldı.
Bizim bağ elə bil kənarda qaldı.
Hamı sakit gəlib, sakit də getdi,
Bağın da ləzzəti bununla bitdi.
İndi nə köç gəlir, nə də köç gedir,
Hərə öz başını bir növ girlədir.
İndi ev yarımçıq, hasar yarımçıq,
Artırmaq çətindir hər şeyi artıq.
Durur həmən torpaq, durur o dəniz,
Bəs niyə açılmır yenə eynimiz?
Hərə öz qınına çəkilib durub,
Hərə öz mülkündə bir xanlıq qurub.
Böyük qəsrlər də tikib-quran var,
Sahibi qaldırıb çox uca hasar.
Dəyişib dünyanın abu-havası,
Yaranıb ağalar-qullar dünyası.
İmkansız bağına heç gələ bilmir,
İmkani olan da heç özü gəlmir.
Varlığını varının fikri alıbdır,
Kasıb kasıblıqdan fikrə dalıbdır.
İlahi, sən özün səbr ver bizə,
Səbr ver, bu yükə bu ürək dözə.
Bəlkə də beləymiş, həyat bu imiş,
İnsana xoş gəlib həmişə keçmiş.
Qayğısız günlərin xiffətini biz,
Həmişə çəkmişik səssiz-səmirsiz.
Niyə belə olur, görən nədəndir,
Kövrək xatirələr canlanır bir-bir?
Qayıtmaq istərəm mən o çağlara,
Qayıtmaq istərəm mən o bağlara.
Yenə uşaqlığım geri dönəydi,

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

**Ağ neft qurtaraydı, lampa sönəydi.
Yerimiz talvarın altında hazır,
Göydə də hər ulduz bir tale yazır.
Bağlara qaranlıq çökəydi o dəm,
Biz göyə baxaydıq, göylər möhtəşəm.
Sakitcə yuxuya gedəydim dərin,
Qalmaqçın qoynunda xatirələrin.
Həm atam, həm anam, bacı-qardaşım,
Olardı əbədi mənim sirdaşım.
Sökərdim saatın əqrəblərini,
Çəkib çıxarardım yer mehvərini!
İlahi, sən özün mənə kömək ol!
Hər çətin işimə söykənəcək ol!**

**Söylə, yadımdamı o ötən illər?
O vaxt ki, gözəldi bütün fəsillər...
O vaxt ki, insanlar mehriban idi,
O vaxt ki, bu həyat bir dastan idi.
Nə dərdimiz vardı, nə də qəmimiz,
Açıq sulardaydı o vaxt gəmimiz.
Atamız, anamız sağ idi o vaxt,
Hələ yaşayırdıq qayğısız, xoşbəxt.
Axı nə biləydik bu fani dünya,
Adi tamaşaymış, şirin bir xülya.
Biz isə bunlardan çox uzaq idik.
Dünyamız başqaydı, biz uşaq idik...**

İran, Əhvaz.

06 avqust 1995-ci il.

Hafiz Rüstəm

Misralardan boylanən ədəbi obrazlar...

Atam Daxil

Anam Səriyyə

Ailəmiz

(atam, anam, bacılarım Şükufə, Ramilə, qardaşım Akif və mən)

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

Nənəm Səkinə xanım və əmim Həcixan

Əmim Əliheydər

Atam, əmilərim Şəbxan və Həcixan

Mərdan əmi iş otağında

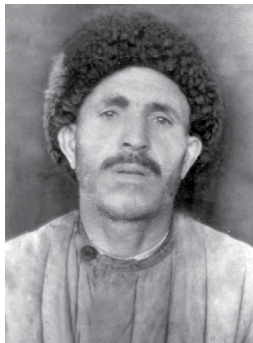
Hafiz Rüstəm

Əhmədağa

Əbdülkərim

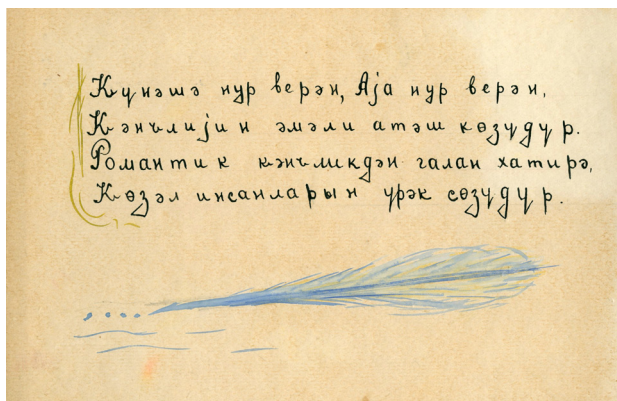
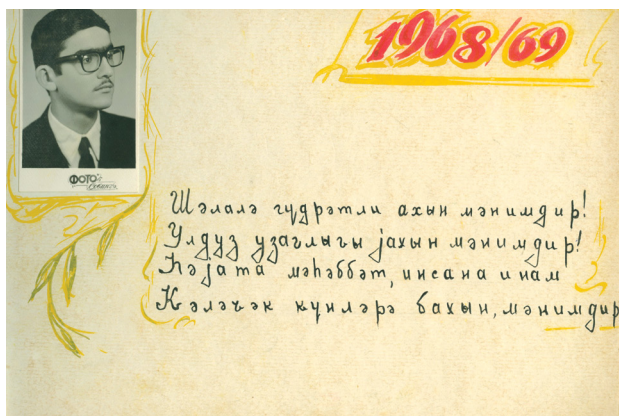
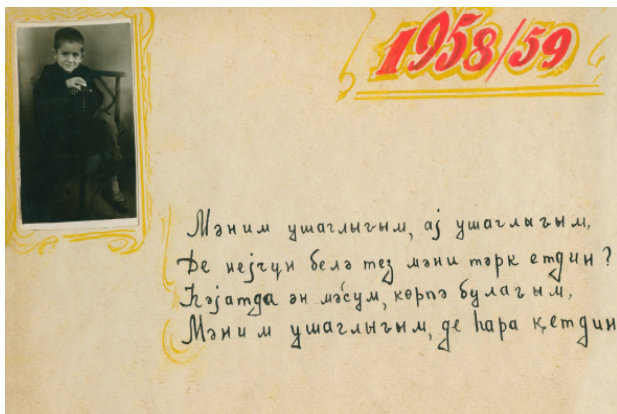
Nağı baba

Əmim oğlu Elxan

Ləhic bağları
(*Tipik
bağ səhnəsi*)

Tərcümələr

Rəhməti Təbrizidən:

Baharın tərifi

Dünən səhər vaxtı mavi göylərdən,
Müjdə göndərdilər hurilər mənə.
Dedilər: xəbərin yoxmu xəbərdən?
Niyə götürmürsən badə əlinə?
Bəxt sənə yar olub, sevgilin dövlət,
Tale qulluğunda həmişə durmuş.
Saf şərab badəsin qaldır ki, əlbət,
Gülün rəngləridir cama vurulmuş.
Qəlbini pis şeydən tənbur tək boş et,
Dünyaya bağışla dünya qəmini.
Şərab iç, könlünü şərabla xoş et,
Sən şəh tək tər-təzə saxla beynini.
Paxıl gülüşündən sevinci ayır,
Şadlığı könlündə daim hifz elə.
Sən sayan bir heçdir, zəmanə sayır,
Qoy axsın dövrənin ancaq sevincə.
Xüsusi baharın kəramət çağı,
Cənnət həsrətiylə bülbül oxuyur.
Göylərə qaldırır gülşən bayrağı,
Səbzə qızıl gülə çadır toxuyur.
Hər güldən, sünbüldən min bəzək vurub,
Qəlbi qarət edir bəstə səhnəsi.
Yasəmən qətrədən boynunu burub,
Ağaclar örtmüşdür tər gül pərdəsi.
Nərgiz gözlərini xumarla açmış,

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

**Sərvin qamətidir eşqi titrədən.
Çəmən süsən-səbzə sırğası sancmış,
Qoruyub saxlasın deyə nəzərdən.
Səhər gəl, səhranı naz ilə seyr et,
Gülzara çevrilib hər tikan kolu.
Gəl, bülbül səsini çəməndən eşit,
Dağdan kəklik səsin sevinclə dolu.
Könüldən qəm pasın İsa tək silər,
Oxuyan bülbüllər incə səsiylə.
De, meysiz-məzəsiz qəlb necə gələr?
Səbəb axtarma sən gəlmirsə belə.**

05 mart, 1983

Əvvəl Nəvvab Şərəf xan Ruşəkini mədh edib özünü tərifləyir – şeirləri ilə fəxr edir, sonra isə öz zəmanəsindən şikayətlənərək adı çəkilən Nəvvabdan vətənə qayıtmaq üçün icazə istəyir.

**Fəzilət göyündə sönməz günəş tək,
Sənə heyran qalıb döyünən ürək.
Sənin işıq saçan nurundur belə,
Sənin ulduzunu salmışdır dilə.
Sənin cəlalının parıltısından,
Düz baxa bilmirəm sənə heç zaman.
Sərvərə, ərəbdə neçə illərdir,
Buxtəri, Bu-fəras sayılır şair.
Əcəmdə fəsahtə topu məndədir,**

Hafiz Rüstəm

**Ölçüsü, meyarı onun səndədir.
Mənalar gözəli o bakir gəlin,
Mənim sözlərimlə bəzəndi bilin.
Təbim Məryəm kimi boyludur bu gün,
Onu qorxutmayır çətinlik, düyün.
Şeirdə ucaydı bil, mənim yerim,
Qəmli keçməşəydi bütün günlərim.
Gözümü oyunbaz dövrən bağladı,
Xırman öküzü tək bağlı saxladı.
Sənə şikayət yox, şükr edirəm mən,
Ayaz dönə bilməz Mahmud lütfündən.
Hədsiz görünsə də xan səxavətin,
Get-gedə orağa dönür qamətim.
İcazə istəyir səndən Rəhməti,
Vətənə qayıtmaq olmuş niyyəti.**

Paxılın məzəmməti

**Biri qeybət edib bir zaman demiş,
Rəhməti şair yox, toxucu imiş.
Bəli, gizlətmirəm keçmişimi mən,
Heç ar da etmirəm öz sənətimdən.
Mənim yüksək təbim parladı dən-dən,
Mənalar düzülər indi sözlərdən.
Mənə həsəd çəkən o adam ki, var,
Didməsin qəlbini paxıl xəyallar.
Təbi Allah verir, deyir: yaradın!
Allah vergisinə nədir iradın?**

Qitə

**Axtarma mərdliyi xəsis insanda,
De, mərdlik nə yolla yaransın onda?
Yaxınlıq etmə ki, zərər görərsən,
İstisi çox olmaz çör-çöp yananda.**

Xələt haqqında

**Göylər səxavətə gələn bir zaman,
Dövlətinin tacı ən yüksək olsun.
Səni inkar edən kəslər ki, vardır,
Qarşında əzilmiş bir Məzdək olsun.
Sözümün canı var, o qamətdində,
Padşahın xələti mübarək olsun!**

Rübailər

**Gərəksiz bir şeydir gördüyün büsat,
Atlası, xaranı sən səhraya at.
Bir buğda içi tək yarasan məni,
Yarım arpaya da dəyməz bu həyat.**

* * *

**Cana gəldim mən bu canın əlindən,
Məcnun oldum mən cananın əlindən.
Bütün dərdlər, “ata” deyib gəlirlər
Ata oldum bu dünyanın əlindən.**

* * *

**Sənin meykədəndə mən qürub etdim,
Cünun zəncirini orda titrətdim.**

Hafiz Rüstəm

Hövsələm çox azdır, incə şərab tək,
Məni üzürlü bil, kuzə surətlim.

* * *

Nərgiz gözləridir huşumu alan,
İncə telləridir kəməndə salan.
Ağıl getdi başdan, Rəhməti, ayıl,
Körpə uşaqmısan əllərdə qalan?

* * *

Könlüm bir ölkədir, qəmsə bir ordu,
Bu ordu qəlbimə min yara vurdu.
Ayrılıq sözünü gətirmə dilə,
O sözdən çox qorxur bu ürək yurdu.

* * *

Elə ki, çəmənə, düzə yar gəlir,
Gözlərim önünə bir xəyal gəlir.
Bu məcnun qəlbimin halı dəyişir,
Dünyanı bürüyür, o da dar gəlir.

* * *

Mey içdim, get – gedə huşum azaldı,
Ey kuzə, qoyma ki, qəm məni aldı.
Kömək et, ilahi, kömək et, kömək,
Niyə asan işim çətinə qaldı?

* * *

Gözümün məqsədi eşqlə ülfətdir,
Nitqimin niyyəti eşqlə söhbətdir.
Eşqsiz məqsədə bir kimsə çatmaz,
Eşqin getdiyi yol əbədiyyətdir.

* * *

Balıq tək olmağın bil, təmkinindir.
Dosta bənzəyişin, bil təskinindir.

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

**Şahənşah həm sevir, həm sevilirsə,
Bil ki, cahan Həsən Sədrəddinindir.**

* * *

**Boyunun bəlasına nisbəti var,
Ləhzədə bir fitnəyə niyyəti var.
Özü şirin, ləbi bir duzqabıdır,
Danışır, necə duzlu söhbəti var.**

* * *

**Ürəyim odlandı can yangısıyla,
Artırdı naləni qəm acısıyla.
Bir dəm də olmadı bu dostum aram,
Məni utandırdı qəlb ağısıyla.**

* * *

**Bir gözəl eşqində ürəyim yanır,
Qəlb oxum gün-gündən geri fırlanır.
Eşqin pərdəsinə bürünən gündən,
Ürək sevinc görmür, qəmlə dolanır.**

* * *

**Söylə, ey eşq, niyə azadsan belə?
Aşıqlər naləsin salırsan dilə?
Ürəkdən ayırıb atsam da səni,
Yenə dost olursan sən onun ilə.**

* * *

**Ömrümün xırmanın yelə sovurdu,
O, mənim qəlbimə yüz yara vurdu.
Ürək şadlanmadı onunla bir dəm,
Fəryadla oturdu, fəryadla durdu.**

* * *

**Canını verməsən, çatmazsan cana,
Əziyyət çəkməsən, yetməzsən şana.**

Hafiz Rüstəm

Qəmin şərab kimi hər növün iç ki,
Bəlkə yetişəsən ordan bir yana.

* * *

Eşqim mənə yüz dərd verib, yüz kədər,
Dağlar ağır deyil bu naləm qədər.
Mənim bu səsindən zara gələnlər,
Bezib söyləyirlər: həzər, əl-həzər.

* * *

Məni cəfalara salan zamandan,
Hicran alovuna tutduğun andan,
Ayıl, ki, yaş deyil, qanımdır gələn-
Qəlbimin bu qanlı astanasından.

* * *

Hərçənd qəlbim ondan əziyyətdədir,
Sanmayın ayılsam səadətdədir.
Onu görən duyar, tənbeh etmə sən,
Görmədən camalı nə surətdədir.

* * *

Xəyalən sən tək bir gözəlim var,
Səninlə bu qəlbim ahəstə vurur.
«Tələsmə, səbr elə» , demə gəl mənə,
İnan ki, varlığım səbrdir, ey yar.

* * *

Bir canım var qəm-kədərdən solubdur,
Hicranda sirdaşı səbir olubdur.
Qəlbimin gözləri bir də görürsən,
Məsihi nitqindən də yaşla dolubdur.

* * *

Sənsiz behişt belə zindan kimidir,
Sinəm odlu, gözüm giryan kimidir.

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

**Nə taqət qalmışdır, nə güc, nə qüvvət,
Tərsinə fırlanan dövrən kimidir.**

**Bir ömür ürəyim hicrətlə durdu.
Bir ömür vüsala həsrətlə vurdu.
İlahi, min şükür, murada çatdım,
Pis günlər ömürdən soldu sovruldu.**

*** * ***

**Vəfasız kəslərlə oturma, durma,
Əhdinə düz ol sən, peymanı qırma.
Rəhməti, duz-çörək haqqı böyükdür,
Duz-çörək mizinə sən təpik vurma.**

*** * ***

**Sən sınıq qəlblərə min rəhmət eylə,
Sönmüş diləklərə şəfaət eylə.
Rəhməti xəttinə bircə nəzər sal,
Sınıq şikəstəyə mərhəmət eylə.**

A.S.Puşkindən:

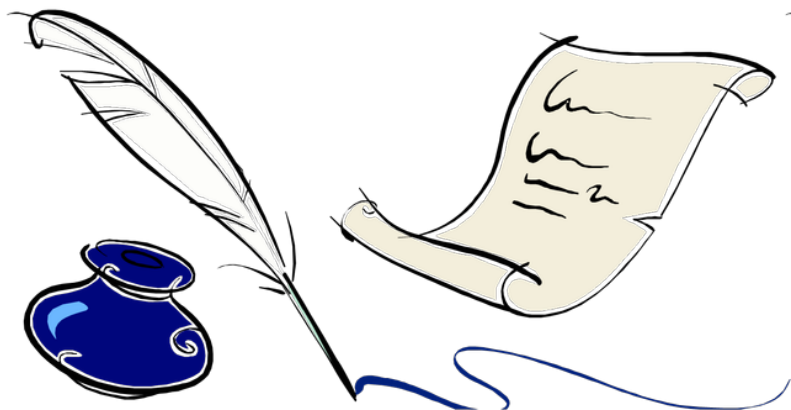
**Mən sizi sevirdim, sevirdim necə,
Bəlkə də sönməyib bu məhəbbətim.
Fəqət hər nə varsa, qalsın beləcə,
Həm qüssəm, kədərim, həm əziyyətim.
Mən sizi sevirdim sakit, ümitsiz,
Qısqanclıq boğurdu məni dəmbədəm.
Mən sizi sevirdim, çox istərdim siz,
Bir də seviləsiz beləcə qəlbən.**

Fazil xana

**Uğur deyilibdir bu hünərinə,
Şimala uzanan sərt səfərinə.**

Hafiz Rüstəm

Bil, qısa olsa da ordakı bahar,
Fəqət Hafiz ilə Sədi tanınar.
Gəzərkən gecəli gündüzləri sən,
Yadigar olaraq bir iz burax ki,
Şərqin əsrarəngiz çiçəklərini
Şimal qarlarına səpə biləsən.

Игорь Матвеев

Боюсь привыкнуть без тебя

(по мотивам стихотворения Акрама
Багирова “Mən qorxuram sənsizliyə alışam”)

Я не боюсь, коль на чужбину
Заброшен буду злой судьбой,
Я не боюсь удара в спину-
Боюсь забытым быть тобой.

И не боюсь из чаши с ядом
Глотнуть шербет, себя губя.
Мне только одного не надо –
Боюсь привыкнуть без тебя...

Я не страшусь свинцовой тучи,
Что мчится, небо теребя.
Я не боюсь сорваться с кручи –
Боюсь сорваться без тебя...

И в день последнего рассвета
С тобой прощаясь и скорбя,
Я снова вспомню: в жизни этой
Не смог привыкнуть без тебя!

г. Ахваз, Иран, 1998 г.

Hafiz Rüstəm

İran. Əhvaz, 2000 - ci il

Əkrəm və Esfira Bağirovlar

İndi də insanı heyrətləndirən epizodlar

Hələ əvvəllərdə qeyd etdiyimiz kimi Ə.Bağirov iki dəfə Əfqanıstanda (1973-1974, 1977-1979) və iki dəfə İran İslam Respublikasında (1995-1996, 1998-2002) rus-fars dilləri üzrə tərcüməçi işləyib. Onun aşağıdakı xatirəsi məhz ezam olunduğu Əfqanıstanda 1978-ci ilin baharında cərəyan edən, bütün dünyanı şoka salan siyasi-hərbi hadisələrlə bağlıdır.

Ümumiyyətlə, Ə.Bağirovun iki dəfə Əfqanıstana səfərləri dövrü (1973 – 1979) müasir Əfqanıstan tarixinin ən keşmə-keşli dövrü kimi xarakterizə olunur.

1973-cü il iyulun 17-də Məhəmməd Davudun başçılığı ilə ordu dövlət çevrilişi etdi. Məhəmməd Zahir şah hakimiyyətdən devrildi. Əfqanıstan Respublika elan olundu. Hakimiyyətə gələn M.Davud demokratik islahatlar keçirməyə başladı. İri burjuaziya hakimiyyətdən uzaqlaşdırıldı. İqtisadiyyatda dövlət bölməsinin rolu genişləndirildi. Torpaq islahatı haqqında qanun qəbul edildi. Xarici siyasətdə SSRİ, Səudiyyə Ərəbistanı və İranla sıx əlaqələr quruldu. Ölkə daxilindəki qeyri-sabitlikdən ƏXDP məharətlə istifadə etdi. 1978-ci il aprelin 27-də ƏXDP-nin rəhbərliyi altında olan hərbi qüvvələr Kabildə dövlət çevrilişi etdilər. Hökumət binasını tutdular. M.Davud öldürüldü. Hakimiyyət İnkilab Şurasının əlinə keçdi. Əfqanıstan Demokratik Respublikasının yaradıldığı elan olundu. Dövlətin başçısı Nur Məhəmməd Təraqi, İnkilabi Şuranın sədri Hafızulla Əmin oldu. Yaradılmış yeni hökumət sovet nümunəsində sosializm cəmiyyəti qurmaq məqsədilə bir sıra islahatlar keçirməyə başladı. Kəndlilərə paylanmaq məqsədilə mülkədar torpaqları müsadirə edildi. Qadınlara kişilərlə bərabər hüquq verildi. Pulsuz ibtidai təhsilə keçildi.

Hafiz Rüstəm

Din əleyhinə kəskin hücumlar başladı. Lakin tələsik həyata keçirilən sosialist dəyişiklikləri mövcud rejimə qarşı kütləvi etiraz hərəkətinin başlanmasına səbəb oldu. Ölkədə vətəndaş müharibəsi başlandı. Hakim ƏXDP “Xalq” və “Pərçəm” fraksiyalarına ayrılaraq hakimiyyət uğrunda mübarizəyə girdilər. ƏXDP daxilində kəskinləşən bu ziddiyyətlər 1979-cu ilin sentyabrında siyasi çevrilişə gətirib çıxardı. ƏXDP-nin lideri, İnqilabi Şura başçısı N.Təraki rəqibi H.Əmin tərəfindən devrildi və sonra da öldürüldü. Əminin yönümünün kifayət qədər sovetpərəst olmadığını görən SSRİ 1979-cu ilin dekabrında Əfqanıstanın paytaxtı Kabilə qoşun yeritdi.

Bu tarixi hadisələr fonunda Ə.Bağırovun nəql etdiyi sırf xoş təsadüf nəticəsində sağ qalmasını əks etdirən aşağıdakı müdhiş epizodlar bu gün də hər bir oxucunu heyrləndirməyə qadirdir.

Keçən günlər qayıtmır... Bu, heç lazım da deyil

Tale elə gətirib ki, mən ömrümün müəyyən bir hissəsini Azərbaycandan kənarda yaşamalı olmuşam. Bu uzunmüddətli səfərlərimin 1976 – 1977-ci illərini Leninqradda, 1973 – 1974 və 1977 – 1979-cu illərini Əfqanıstanda, 1995 – 1996 və 1998 – 2002-ci ilərini isə İranda yaşayıb fəaliyyət göstərmişəm. Bunlardan ən gözəli Rusiyanın mədəniyyət paytaxtı olan Leninqradda – indiki Sankt-Peterburqda və nisbi şəkildə götürməli olsaq, ən ağır Əfqanıstanda keçib. Mən bütün bu sözləri bu günün prizmasından baxaraq deyirəm. O zaman mənim üçün yaşadığım bu həyat macəralı, gözəl və maraqlı idi. Çünki mən çox gənc idim, heç nədən, heç bir şeydən – “dəmir pərdə” arxası müəmmalı aləmdən, cazibədar, cəlbedici xarici səfərlərdən qorxub-çəkinmirdim. Əfqanıstanda Qəndəhar – Kabil yolunda pusquya düşəndə də, məhz əfqanıstanlı sürücünün məharəti sayəsində güllələr altında o pusqudan qurtulanda da (əlisilahlı rəqibdən ən yaxşı müdafiənin qaçmaq olduğu mənə orada əyani şəkildə sübut olundu), demək olar ki, 24 saat əlimdən yerə qoymadığım “Kalaşnikov” ilə Şindənd aviabazasını qoruyanda da, hər dəqiqə kol-kosun, daş-kəsəyin dibindən çıxaraq “gecənin adını” – parolu tələb edən əsgərdən hürkəndə də mən həyatın elə bunlardan ibarət olduğunu düşünürdüm. (Sonralar, yəni Bakıya qayıtdıqdan sonra mən uzun müddət qaş qaralanda yol gedərkən kolların, ağacların dibindən qarovulun çıxacağını gözləyirdim və savaş filmlərində gördüyüm və eşitdiyim amerikalılar üçün Vyetnam, İraq, Sovetlər və bu kimi şeylər nədirsə, mən də eləcə “əfqan” sindromuna mübtəla oldum və qorxu-hürkü,

Hafiz Rüstəm

qürurqarışıq mücərrəd bir şey varlığını tərk etmədi).

Mən Əfqanıstanda böyük bir filmin ssenarisi ola biləcək bir həyat yaşadım. Sovet zabiti idim, hərbi tərcüməçi statusunda oraya könüllü olaraq getmişdim. Sovet rejimi ilə Əfqanıstan arasında olan ictimai-siyasi durum, hərbi vəziyyət bizlər vasitəsilə tənzimlənirdi.

1978-ci ildə Əfqanıstanda baş verən aprel inqilabı – hərbi çevrilişdən sonra hamı dünyaya yeni bir sosialist dövlətinin gəldiyini təsəvvür etdi. Lakin bu, belə deyildi. Bəşər tarixində boyunduruğa baş əyməyin nə olduğunu bilməyən əfqanlar ayağa qalxdı, qırğınlar başladı və qanlar töküldü. Onda da hər şey mənə adi görünürdü. Mən nə isə, kimə isə kömək etmək, yardımçı olmaq istəyirdim. Lakin vəziyyətin günü-gündən ağırlaşdığını və Əfqanıstana beynəlmiləl kömək adı ilə yeni-yeni qüvvələr cəlb olunduğunu (hələ 1979-cu il dekabr müdaxiləsi qabaqda idi. Lakin Əfqanıstanda hərbi geyimli zabitlərimiz də var idi, əsgərlərimiz də!!!) görüb bu qanlı səhnələri tərk etmək istədim. Bu, mənim müharibəm deyildi. Komandanlığa müraciətlərim rədd cavabı ilə qarşılandı. Və yenə də tale mənə yar oldu. Şəxsi münasibətimizin o qədər də müsbət olmadığı siyasi müşavirlərdən biri mənə belə bir şərtlə kömək edə biləcəyini söylədi: bir həftə əvvəl əfqan mücahidləri tərəfindən öldürülən, və onlar tərəfindən nəzarətdə olan ərazidə qalmış bir sovet mayorunun cəsədini onlardan geri götürə bilərəmsə, həmin cəsədi müşayiət etmək üçün mənim icazəmi Moskvadan alacağına söz verdi. Bəlkə də bu tapşırığı Moskvadan onun özünə vermişdilər. Mən razılaşdım və ratsiya vasitəsilə əfqan mücahidlərinin əlində olan Heratla əlaqə saxladım. Bu müharibədən getmək istədiyimi və bunun yeganə yolunun cəsədin tapılması və alınması şərtinin ruslar tərəfindən mənim qarşıma qoyulduğunu onlara çatdırdım. Elə

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

həmin gün gözlədiyim xəbər gəldi. Mayorun cəsədi tapılmış və əl altında olan yeşik taxtalarından düzəldilmiş tabuta qoyularaq (bunu mən sonradan gördüm) bizi gözləyirdi.

Mənə tabutu əfqanlardan almaq üçün helikopter verildi. Mənim yanımdasa sovetlərdə oxumuş iki nəfərdən ibarət şəxsi heyətə helikopterin hazır döyüş vəziyyətində olması və lazım gələrsə, vəziyyətə müdaxilə etməsi tapşırığı verildi. Bunun nə olduğunu mən sonradan bildim. Şindənd qarnizonundan təxminən 120 km məsafədə olan Herat şəhəri üzərində bir neçə dövrə vurduqdan sonra ağ yataq örtükləri ilə bizə harada enməyin təhlükəsiz olması barədə işarə verildi. Biz endik və cəld tabutu helikopterə qoyub havaya qalxdıq. Sanki bütün bunları həyatda yox, filmdə seyr edirdim. Hər şey bizim nəzərdə tutduğumuz şəkildə və Allahın iradəsilə davam edirdi. Lakin...şəxsi heyətin vəziyyətə müdaxilə etmək tapşırığı burada çox dəhşətli şəkildə reallaşdı. Helikopterdən ağ kəfənə bürünüb cihada çıxmış insan kütləsinə qarşı raketlər buraxıldı. Helikopter hər dəfə quyruğunu qaldırır və raket bir neçə saniyədə hədəfə dəyərək, havaya şar şəkilli toz dumanı qaldırırdı. Bir cəsədin müqabilində biz (mən də helikopterin içində idim!) nə qədər insan tələfatına səbəb olduq, bilmədim. Tapşırıq yerinə yetirilmişdi, yaxşılığa yamanlıq müqabilində! Biz yolumuza davam etdik. Mayorun cəsədini SSRİ-nin ən cənub nöqtəsi və Əfqanıstanla həmsərhəd olan Kuşka şəhərində (Türkmənistanın Marı vilayətində, Kuşka çayı sahilində yerləşir) partiya rəhbərliyinə təhvil verib Bakıya qayıtmalı idim. Sərhədə 30 km qalmış (Heratla Kuşka arasında təxminən 120 km məsafə var) aşağıda magistral yolun mücahidlər tərəfindən dolu torpaq kisələrilə kəsildiyini və ətrafına zenit topların düzüldüyünü gördük. Mən bütün bunlara helikopterin açıq pəncərəsindən başımı bayıra çıxı-

Hafiz Rüstəm

raraq tamaşa edirdim. (İçəridə nəfəs almaq mümkün deyildi, cəsəd bir həftə idi ki, çürüyürdü). Küt atəş səsləri eşidilməyə başladı. Mən yenə də buna əhəmiyyət verməyərək bizə atəş açan topçuların içərisində tanış sima axtarmağa çalışırdım (Əfqanıstandan əvvəl Leninqradda (İndiki Sankt-Peterburqda) yeddi aya qədər əfqanıstanlı yüksək topçu zabıt heyəti üçün tərcüməçilik etmişdim). Helikopter demək olar ki, son nəfəsini toplayıb var gücü ilə oradan aralandı. Mən hələ də bir şey hiss etmirdim. Şəxsi heyətin üzləri ağappaq idi. 30 km az qala bir göz qırpımında arxada qaldı. Biz Kuşkada hərbi helikopter meydançasında yerə endik. Bura dizə qədər yaşıl otlarla örtülmüş bir düzəngah idi. Bizim Mİ-8-dən dəfələrlə böyük olan digər helikopterlər döyüşə hazır vəziyyətdə dayanmışdı. Helikopterdən çıxanda çoxsaylı kütlənin heyrət dolu baxışları nəzərimdən qaçmadı. Mən geri dönüb helikopterə baxdım. Sol yanacaq çənindən qol yoğunluğunda yanacaq axırdı – mərmə deşmişdi, helikopterin pərlərindən birinin böyük bir parçası qopmuşdu, özül-mil isə zədələnmədən yerində qalmışdı, gövdə qarın hissəsindən deşik-deşik olmuşdu. Mən indi anladım ki, nəyə görə bizə belə heyrətlə baxırlar. Helikopterin şəxsi heyəti ilə uçuşun müzakirəsi zamanı məlum oldu ki, helikopterin alışıb-yanmaması və yerə düşməməsinə səbəb atılan mərmilərin alışan deyil, yalnız deşici olması, yanacağın isə tez alışmayan və ya ağ neftdən az fərqlənən bir maye olması idi. Pərə dəyən mərminin isə pərin milindən bir neçə millimetr kənardan keçməsi indi mənim bu gün bu sətirləri yazma bilməyimə səbəb olmuşdu. Mərmə milə dəysəydi, mil sıradan çıxar və helikopter iri, ağır bir daş kimi yerə çırpılıb parça-parça olardı. Biz də faciəyə şəkildə həlak olardıq - Əfqanıstanda pusquya düşüb əbədiyyətə qovuşmuş tələbə yoldaşım Cavanşir Abdullayev kimi. Ona və Əfqanı-

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

tanda şəhid olmuş bütün azərbaycanlılara Allahdan rəhmət diləyirəm.

Xüsusi xidmət orqanlarının nümayəndələri, məsul hər-bçilər məni bir xeyli sorğu-suala tutdular. Əfqanıstandakı vəziyyəti bütün xırdalıqlarına qədər öyrənmək istəyirdilər. Kuşkada hərbi vəziyyət elan olunmuş, küçələrin kənarları hər dəqiqə Əfqanıstana hərbi müdaxilə üçün hazır olan ağır hərbi texnika ilə dolu idi. Mən cəsədi aidiyyəti üzrə təhvil verdik-dən sonra helikopterin təmiri, Əfqanıstanda qoyub gəldiyim hərbi müşavirlər üçün ərzaq və dava-dərman məsələsini həll edərək helikopterin şəxsi heyətinə sağ qaldığımız üçün sonsuz təşəkkürlərimi bildirib ertəsi gün qatarla Aşqabada, oradan isə təyyarə ilə Bakıya yola düşdüm. Mənim üçün Əfqanıstan əlçatmaz uzaqlarda qaldı. Helikopter isə Əfqanıstana qayıt-dı. Əlvida, Əfqanıstan! Mən bugünkü günə qədər bir daha Əfqanıstanda olmamışam. Lakin harada əfqan görmüşəmsə, çox hörmətlə yanaşmış, ona xoş sözlər deyib kömək etmək istəmişəm. Sanki olmayan “günahlarımı” yumaq istəmişəm. Əfqanıstanda yanımda iki Kalaşnikov saxladığım halda, bir-cə güllə də atmamışam. Həmən avtomatları Kuşkada Şindənd qarnizonuna çatdırmaq üçün helikopterin şəxsi heyətinə təh-vil verdim. Bakıda məni yeni həyat gözləyirdi.

Mənim ən ülvəi gənclik arzularımdan biri də İrana getmək, bu qeyri-adi diyarı görmək, orada işləmək, çalışmaq olmuş-dur. Sovetlər bu ölkəni bizdən ayırmış, onu bizim üçün nağıl-lar diyarına çevirmişdi. O ölkədə olmuş hər bir azərbaycanlı özünü ən xoşbəxt bir insan sayırdı. Bu arzum da göydə olan Allahın iradəsi və yerdə olan dostların köməyiylə reallaşdı. Həm qısa, həm uzunmüddətli səfərlərim zamanı İranın bir çox şəhərlərində oldum. Müqəddəs yerləri, Hafizin, Sədinin məzarlarını ziyarət etdim. Təxti-Cəmsidin möhtəşəmliyindən

Hafiz Rüstəm

hey-rətə gəldim. 3300 il bundan əvvəl tikilmiş İslamdan əvvəlki “Çağa zənbil” məbədini gördüm. Nəhayət, Şirazda Hafizin vəsf etdiyi türk gözəllərini real həyatda gördüm. Məndə də Hafiz qələmi olsaydı, mən də o gözəllərin bir xalına Səmərqənd və Buxara şəhərlərini bəxş edərdim.

Bu gün mən həm Əfqanıstan, həm də İran üzrə yetişmiş, təcrübəli mütəxəssislərdən biriyəm. Mən Əfqanıstanı da, İrani da qarış-qarış görmüşəm. Məni o ölkələrdə tanımayanlar mənim əfqan və ya iranlı olduğumu zənn edirdilər. Lakin bu təcrübəm vətənim Azərbaycanın xeyrinə, onun bu günü və gələcəyi naminə nədənsə lazımı şəkildə nəzərə alınmır. Yəqin məndən də kamil, məndən də təcrübəli mütəxəssislər var. Təki olsun! Həyatda çox şeyə nail olmaq mümkün deyil. Nədəsə böyük uğurlar qazanırsansa, demək bu, nə isə başqa bir şeyin hesabına olur. Dünyanın bir neçə ölkəsində, bir çox şəhərlərində olmuşam. Bu gün bu şəhərlərdən hər hansı birinə getsəm, mənim üçün orada açılacaq qapı var. Bəlkə də heç bir yerə getməyib elə Bakıda qalsaydım, bu gün ictimai-siyasi həyatın daha yüksək pilləsində qərar tutardım. Həyatımın belə axarından heç peşiman da deyiləm. Bu, məhz mənim həyatımdır! Ən ümdəsi alnıaçıq, üzüağ, vicdanla yaşamaq, həyatda bir iz qoymaq və gələcək varislərinin sənin adın çəkilkən qürurla “Biz onun nəslindənik” deyəcəklərinə qabaqcadan əmin, arxayın olmaqdır.

Bir vaxtlar şair olmaq, jurnalist olmaq istəyirdim. Ancaq şərqsünas oldum. Fars dili və farsdilli mənbələr üzrə bu gün ədəbi-elmi mühitdə öz adı və imzası olan bir insanam. Baxmayaraq ki, daim maddi çətinliklər içərisində yaşayıram. M.Ə.Sabir kimi güzəranım əqli əmək, yazıb-yaratmaqla yanaşı, digər əlavə işlərdən, fiziki əməkdən çıxır.

Əlyazmaçıyam, mətnşünasam, mənbəşünasam. Bütün

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

bunlar nadir və ağır zəhmət tələb edən peşələrdir. Lakin gərəkli və şərəfli peşələrdir. Çünki mənim üzə çıxardığım, tədqiq etdiyim, çap etdirdiyim qədim əlyazma, mətn, mənbə üzərində o mənbələrə yaxın dura bilməyən neçə-neçə qələmdən iti tədqiqatçılar elmi işlər yazır, elmi dövriyyəyə buraxılmış bu əsərləri eninə-uzununa dəfələrlə ölçərək zahirdə yeni bir söz demək istəyi nümayiş etdirir, batində isə özlərinə maddi təminat, elmi-ictimai status qazanırlar. Halal xoşları!

Klassik və orta əsrlər, XIX və XX yüzilliyin Azərbaycan ədəbiyyatında söz demiş hər hansı bir şair haqqında danışanda, yazanda Sadiq bəy Əfşarın, Mir Möhsün Nəvvabın, Müctəhidzadənin, Mirzə Yusifin çap etdirdiyim və artıq tərcüməsini bitirib çapa hazırladığım böyük Şah İsmayılın ədəbiyyatşünas oğlu Sam Mirzənin “Təhfeyi-Sami” təzkirələrinə istinad olunacaq və demək, mən də yaşayacağam. Tərtibçilərindən biri olduğum, artıq nəşr edilmiş “Farsca- azərbaycanca” və bu yaxınlarda nəşr ediləcək “Azərbaycanca-farsca” lüğətlərdən istifadə olunacaq və demək, mən də yaşayacağam. Davam edən, bitməyən, gələcəkdə də davam edəcək, bitməyəcək ÖMÜR budur, VAR olmaq budur! Bu, milyonlar qazanıb, böyük məqamlara sahib olub tarixin səhifələrində izsiz-tozsuz YOX olmaq deyil!

Gec-tez gözlər qamaşdıran, bağrılar çatladan zahiri dəbdəbələrdən, parlaq, tox güzərandan, saysız-hesabsız var-dövlətdən, maddiyyatdan əsər-ələmət qalmır. Bizdən sonraya yalnız mənəviyyat deyilən təmiz ad, xeyir əməl və nəsillərin köməyinə gələcək kitablar qalır...

10 yanvar 2013

Hafiz Rüstəm

Leningrad (indiki Sankt-Peterburq), 1976

Əkrəm Bağirov və Möhsun Nağısoylu
Məzari - Şərif – Kabil yolunda, 1973

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

Faytonçudan sonra, soldan Gündüz Seyidzadə, Əkrəm Bağirov, Ağadayı Ağayev, Arif İbrahimov (Məzari-Şərif), 1973

Əfqanıstan. Herat, 1977

Hafiz Rüstəm

İran. Əhvaz, 1998

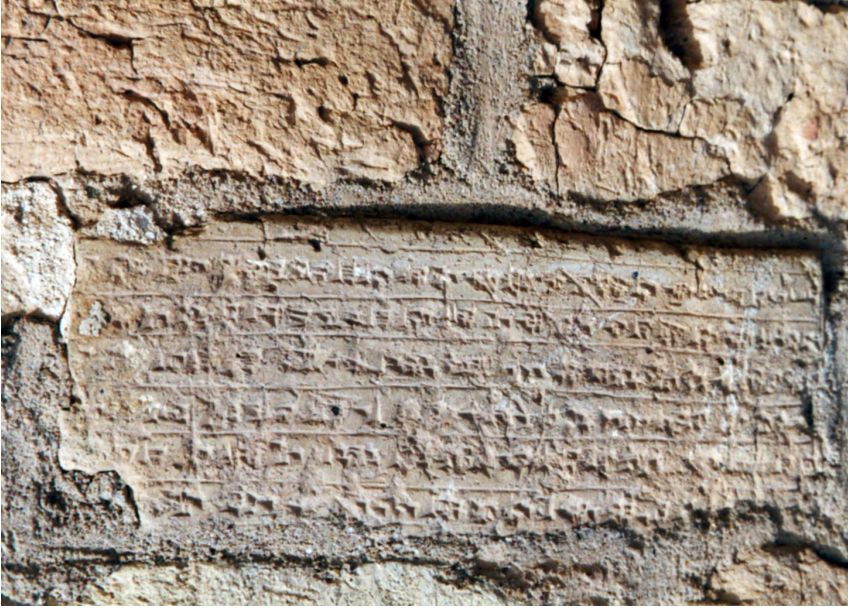

İran. Təxti - Cəmşid

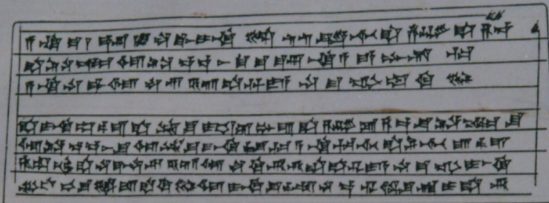

İran.
Çağa Zənbil məbədi

اینجا به عنوان نمونه ترجمه یکی از آجرهای مکتوب به خط آکدی ذکر می‌شود:

من، اونتاش تَپیرِشا، با آجرهایی طلایی رنگ، نقره‌ای رنگ، (با آجرهایی به رنگ) سبز و سیاه، این معبد را ساختم و آن را به تَپیرِشا و "اینشوشیناک"، خدایان این محوطه مقدس، هدیه کردم
کسی که (آن را) ویران کند، کسی که آجرهای آن را از بین برد، کسی که آجرهای طلایی رنگ، نقره رنگ، سبز و سیاه رنگ آن را بر دارد و به سرزمین دیگری برد، باشد که ترس و بیم تَپیرِشا
"اینشوشیناک" و "کریرِشا"، خدایان این محوطه مقدس بر سر آنان نازل گردد و باشد که نسلشان در
خورشید بر چیده شود.

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov
Zəngin mənəvi xəzinəmiz

Orta əsrlərdə Azərbaycan ərazisində ərəb, fars və türk dillərində nəfis əlyazma nümunələrinin yaranması, dünyanın elm və mədəniyyət dühalarının kitablarının ölkəyə gətirilməsi ilə milli kitab mədəniyyətimiz xeyli zənginləşmişdir. Mənbələr bu dövrdə Azərbaycan ərazisində 1 milyondan artıq əlyazma kitabının toplandığını göstərir. Tarixin ayrı-ayrı dövrlərində, o cümlədən XX əsrin birinci yarısında Azərbaycan əlyazmalarına qarşı xüsusi qəddarlıq müşahidə edilmiş, onların böyük bir hissəsi müxtəlif bəhanələrlə məhv edilmişdir. 1924-cü ildə xalqın yazılı irsinin şüarçılıqla sıradan çıxarıldığını görən bəzi ziyalılarımızın təşəbbüsü ilə I ÜmumAzərbaycan Ölkəşünaslıq Qurultayında əlyazma kitablarının, sənədlərin və qədim çap kitablarının bir yerə toplanması və ayrıca kitabxanada saxlanması haqqında qərar qəbul edilmiş, bu iş 1929-cu ildən

Hafiz Rüstəm

həyata keçirilməyə başlamışdır. Toplanmış abidələr o vaxtkı Azərbaycanı Öyrənmə Cəmiyyətində kitabxana şəklində mühafizə edilməyə başlamış, sonralar Akademiyanın müxtəlif müəssisələrində saxlanılmışdır. 1950-ci ildə toplanmış materialların sayının artdığını, onların saxlanması üçün xüsusi mühafizə və iqlim rejiminin vacibliyini görən Azərbaycan Elmlər Akademiyası təşəbbüs qaldırmış və Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti ayrıca bir müəssisə kimi Azərbaycan SSR EA Respublika Əlyazmalar Fondu (RƏF) yaradılması haqqında qərar qəbul etmişdir.

Bu gün AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu dünyada ən zəngin Şərq yazılı abidələri toplanmış əlyazma mərkəzlərindən biri sayılır və şimalı-cənublu Azərbaycan əlyazmalarının mühafizə edildiyi yeganə milli institut kimi fəaliyyət göstərir.

Hazırda Əlyazmalar İnstitutunun kolleksiyasında ümumi sayı 60 minə yaxın olan müxtəlif xarakterli materiallar saxlanılır. Bunlardan 12 minə yaxını əlyazma kitabıdır (hər kitabda orta hesabla 4-5 əsər yazıldığını nəzərə alsaq, 40 mindən yuxarı əsərin əlyazmasıdır), qalanları isə tarixi arxeoqrafik sənədləri, XIX əsrin ikinci yarısı - XX əsrin birinci yarısı (Səməd Vurğuna qədər) Azərbaycan mədəniyyət xadimlərinin şəxsi arxivlərini, daşbasma və əski çap kitablarını, əski dövrü mətbuat materiallarını, foto və kserosurətləri, mikrofilmləri, həmçinin Azərbaycanşünaslığın müxtəlif sahələrinə dair müasir kitabları əhatə edir.

Hazırda institutda 6 elmi-tədqiqat şöbəsi və bir laboratoriya, sərgi zalı, kənar oxucular üçün qiraət zalı fəaliyyət göstərir.

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov
Konfranslar... Görüşlər...

Mənəvi xəzinəni çiyinlərində saxlayan insanlar

Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə
və İranlı qonaqlarla birlikdə

Hafız Rüstəm

İranlı qonaqlarla görüş

İranlı doktorantın müdafiəsində, 1995

Türkiyəli professor Əli Yavuz Akpınarla
Bakıda elmi konfransda

Türkiyəli professor Ali Duymazla
Bakıda elmi konfransda

Hafız Rüstəm

Əkrəm Bağırov, Möhsün Nağısoylu və Kim Minnulin
Kazan, 2012

Kazan, elmi konfransda həmsədrlik

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

Əkrəm Bağirov, Möhsün Nağısoylu, Ramil İslamov, İsmayıl Kərimov və Əli Əliyev. Kazan. Əlyazmalar Fondunda, 2012

Kazan.
Qul-Şərif Məscidi

“Mən hər şeydən əvvəl, tərcüməçiyəm”

Başlığa çıxardığım sitatın müəllifi Ə.Bağırovun paralel apardığı praktik, canlı, ikitərəfli, bəzən də çoxtərəfli şifahi, yaxud sinxron tərcüməçilik fəaliyyəti öz xarakteri və mahiyyətinə görə onun ciddi, ədəbi-bədii tərcümə yaradıcılığından fərqlənir. O, yeri gəldikcə professional tərcüməçi kimi xüsusilə, İran və Əfqanıstan rəhbərlərinin iştirak etdiyi zirvə görüşlərinə, eyni zamanda bu görüşlərdən fərqli, ancaq eyni dərəcədə məsuliyyətli, vacib ictimai-siyasi tədbirlərə rəsmən dəvət olunur və öz missiyasını yüksək səviyyədə yerinə yetirməyə başlayır. Belə vaxtlarda ilk növbədə məhz yüksək rəngli dövlət xadimləri onun həssas və səbirli dinləyicisinə çevrilirlər.

Əkrəm Bağirov, Ağadayı Ağayev, Abid Şərifov
və əfqanıstanlı ali qonaq - Nazirlər Kabinetində

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

Əfqanıstanlı qonaqlarla Nazirlər Kabinetində

Əfqanıstanlı qonaqlarla ANAMA-da

Bacısı oğlu Teymur və oğlu Tural,
7 sentyabr 2012

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

Əsərin müəllifi Hafiz Rüstəm və
qəhrəmanı Əkrəm Bağirov

Hafiz Rüstəm

Əkrəm və qardaşı Akif

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

Oğlu Toğrul

Nəvələri Aylin və Əkrəm

**AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Əkrəm Daxil oğlu Bağirovun dərc olunmuş
əsərlərinin siyahısı**

1. Об изучения поэзии Рахмати. Тезисы докладов научно-практической конференции молодых ученых г.Баку. Баку: Элм, 1982. с.51

2. Палеографическое описание уникального «Дивана» Рахмати. Материалы Республиканской научной конференции аспирантов. II кн. – Баку: Элм, 1982. с.109-111

3. Keçmişimizdən gələn səslər. “Ədəbiyyat və incəsənət” – 1983, 2 sentyabr.

4. Nizaminin müasiri (Əsirəddin Əxsikəti haqqında) “Ədəbiyyat və incəsənət” – 1983, 8 iyul.

5. Rəhməti Təbrizi. “Elm və həyat” – 1983, №11. s.25-26

6. Rəhmətinin azərbaycanca şeirləri. “Keçmişimizdən gələn səslər”, I buraxılış, Bakı 1983. s.86-113

7. Поэтические формы в творчестве Рахмати Табризи – поэт конца XVI начала XVII вв. Тезисы докладов II научно-практической конференции молодых ученых г.Баку. Баку: Элм, 1983. с.54

8. Некоторые художественные особенности поэтического наследия азербайджанского поэта XVI-XVII вв. Рахмати Табризи. Материалы Республиканской научной конференции аспирантов. II кн. – Баку: Элм, 1984. с. 55-56.

9. Рахмати Табризи и филологическое исследование его «Дивана». Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Баку-1985. 180 с.

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

10. Рахмати Табризи и филологическое исследование его «Диван»а. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Баку-1985. 26 с.

11. XVI-XVII əsr Azərbaycan şairi Rəhməti Təbrizi şeirlərinin bəzi dil və üslub xüsusiyyətləri. Azərb.EA Xəbərləri. Ədəbiyyat, dil və incəsənət seriyası. 1985, №3. s.57-61

12. Hüzni Nuxəvi əsərlərinin toplusu. "Elm" – 1986, 2 iyul.

13. "Xorasan"ın dəyərli ərməğanı (Möhsün Nağıyev haqqında). "Elm" – 1986, 25 dekabr.

14. Mirzə Sadıq Fani. "Azərbaycan müəllimi", 1986, 16 iyul

15. Müdrik sözün qüdrəti (M.Sultanov haqqında). "Elm" – 1986, 11 dekabr.

16. Unudulmuş şair (Rəhməti Təbrizi haqqında). "Elm"-1986, 23 oktyabr.

17. Ziyaəddin Nəxşəbinin "Tutinamə" əsəri və onun Bakı nüsxələri. "Elm" 1986, 26 mart.

18. Bir daha Rəhməti Təbrizi haqqında. "Əlyazmalar xəzinəsində", №7, Bakı, 1986. s.112-113

19. Bir cüt saralmış vərəq (M.F.Axundov haqqında). "Bakı", 1987, 3 fevral.

20. Cahanşah Həqiqi. "Azərbaycan gəncləri", 1987, 4 iyun.

21. Canlı tarix (Sidiqə Rzayeva haqqında). "Elm" – 1987, 15 yanvar.

22. Fazil xan Şeyda, yoxsa Görüsi? "Ədəbiyyat və incəsənət", 1987, 10 aprel.

23. Füzuli nəsrinin Bakı nüsxələri. "Bakı", 1987, 9 iyun.

24. İlk dəfə (Qulam Məmmədli haqqında). "Elm", 1987, 27 mart.

Hafiz Rüstəm

25. “Nizami Gəncəvi əsərlərinin əlyazmaları dünya kitab xəzinələrində”. “Elm”, 1987, 7 avqust.

26. Sam Mirzə Səfəvinin “Töhfe-yi-Sami” təzkiyəsi. “Bakı”, 1987, 8 aprel.

27. “Səbuhi şeiri ilə ağlayıb tutar yas”. “Elm” 1987, 2 yanvar

28. Həqir Sərabı. “Azərbaycan müəllimi”. 1987, 21 oktyabr.

29. “Töhfe-yi-Sami” əsərinin Bakı nüsxələri. “Əlyazmalar xəzinəsində”, №8, Bakı 1987.

30. Смысл жизни в служении народу (Məhəmmədəli Tərbiyət haqqında). “Elm”, 12 iyun 1987. (C.Qəhrəmanov ilə birlikdə)

31. Венок поэту (о рукописи «Восточной поэмы» М.Ф. Ахундова). «Баку», 1987, 9 fevral.

32. «900 списков рукописей произведений Низами Гянджеви в мировых хранилищах». «Баку», 1987, 1 avqust.

33. С любовью к Индии (О наследии Саиба Табризи). «Баку», 1987, 18 avqust.

34. Уникальный словарь. «Баку», 1987, 2 mart.

35. “Təzkiyətüş-şüəra”nın yeni əlyazması. “Elm və həyat”. 1988, №5. s. 20-22 (M.Məmmədova ilə birlikdə).

36. Füzulinin yeni əlyazması. “Ulduz”, 1988, №9. s.88-89 (L.Əlizadə ilə birlikdə).

37. Məhəmmədəli Tərbiyət. “Ədəbiyyat və incəsənət”, 1988, 13 may. (C.Qəhrəmanov ilə birlikdə).

38. Трактат о музыкальной науке. «Баку», 1988, 4 aprel.

39. N.Nərimanovun bir əsəri (“Hacı Zeynalabdin Tağıyevin əlli illik məişəti və cəməətə xid-mətləri” kitabı haqqında). (P.Kərimov ilə birlikdə).

40. “Töhfe-yi-Sami”nin türkdilli şairlər fəslı. Orta əsr əl-

Şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov

yazmaları və Azərbaycan mədəniyyəti tarixi problemləri. Elmi-nəzəri konfransın materialları. Bakı, "Elm", 1989. s.29-30.

41. Məmməd Səid Ordubadi. "Qanlı illər". Ön söz, tərtib, transfoneliterasiya, sadələşdirmə, izahlar. Bakı, Qarabağa Xalq Yardım Komitəsinin nəşri, 1991. 144s.

42. Ziyaəddin Nəxşəbi. "Tutinamə". Fars dilindən tərcümə Bakı. Azərnəşr, 1991. 368s.

43. Hacı Zeynalabdin Tağıyev. Tərtib, ön söz, lüğət Bakı, "Şuşa", 1993. 144s. (Ə.Rəhimov və P.Kərimov ilə birlikdə).

44. Трактат о музыке «Адвар» (XVIII в). Искусство и искусствовознание., Сборник статей, Баку, «Билик» - 1993. с.87-96 (С.Х.Агаева ilə birlikdə).

45. Dünya bir pəncərədir (M.Sultanov haqqında). "Ədəbiyyat və incəsənət", 1993, 29 yanvar. 364s.

46. Adilxan Ziyadxanov. "Qələmin uçuşu". Tərcümə Bakı, Azərbaycan 1993. s.13-47.

47. Məhəmmədğa Müctəhidzadə "Riyazül-əşiqin". Tərtib, ön söz, transfoneliterasiya. Bakı, "Şuşa", 1995. 248s.

48. Mir Möhsün Nəvvab. "Təzkireyi-Nəvvab". Nəşrə hazırlayan və ön sözün müəllifi. Bakı, "Şuşa"-1995 .560s.

49. Nağı Şeyxzamanov. "Biz və onlar". Transfoneliterasiya. "Azərbaycan, İstiqlal mücadiləsi xatirələri" kitabı, "Azərbaycan" "Şuşa"-1997. s.130-152.

50. Mirzə Yusif Qarabaği. "Məcmueyi-Vaqif və müasirini digər". Tərtib, transfoneliterasiya. Bakı, "Şuşa"-1999. 152s.

51. Əhdi Bağdadinin "Gülşəni-şüəra" təzkirəsi və Ceyms Stüart Robinson. Tərcümə. "Şərq" tərcümə toplusu. Bakı, "Nurlan" 2006. s.173-182 (T.Bağırzadə və F.Hüseynov ilə birlikdə).

52. Рахмати Табризи и филологическое

Hafiz Rüstəm

исследование его «Диван»а. Monoqrafiya. Bakı, “Nurlan”-2006. 160s.

53. Rəhməti Təbrizi və onun “Divan”ı. Tədqiqat, filoloji tərcümə, transfoneliterasiya, fotofaksimile. Bakı, “Nurlan”-2006. 364s.

54. Азербайджано-тюркский литературовед Ахди Багдади. “Elm”, 29 aprel, 2006. s.10-11.

55. Məmməd Səid Ordubadi. “Qanlı illər”. Tərtib, ön söz, transfonelbterasiya, sadələşdirmə, izahlar və şərhlər. Bakı, “Qafqaz” nəşriyyat evi- 2007. 187s.

56. Farsca-azərbaycanca lüğət. Bakı, “Şərq-Qərb”. 2007. 640s. (M.Nağısoylu, A.Ramazanov və Ş.Abdullayeva ilə birlikdə)

57. Каталог Персидских Рукописей. том III. Научное описание рукописей. Баку-“Nurlan”- 2007. 446 с. (M.Nağısoylu, C.Nağıyeva, K.Allahyarov, N.Göyüşov və H.Nəcəfov ilə birlikdə)

58. Məhcur Şirvanidən qiymətli tapıntı. “Qaynaq” mənbələr toplusu. Bakı-2007. s.42-46;247s. (Arif Ramazanov ilə birlikdə)

59. Məmməd Səid Ordubadi. Qanlı illər. Tərtib, ön söz, transfoneliterasiya, sadələşdirmə, izahlar və şərhlər. Bakı, “Qafqaz” – 2007. 182 s. Təkrar nəşr.

60. Sadiq bəy Əfşar. “Məcməül-xəvas”. Ön söz, tərcümə, transfoneliterasiya, müqayisəli mətnin tərtibi, izahlar və adlar göstəricisi. Bakı, “Elm”-2008. 412 s.

61. Müəllimim. Azərbaycanın görkəmli şərqşünas alimi, əməkdar elm xadimi, professor Mübariz Əlizadənin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş “Şərq filologiyasının aktual problemləri” mövzusunda Respublika elmi konfransının materialları. Bakı-2011. s.12-14; 395s.

62. M.S.Odubadi və 1905-1906-cı illərin qanlı hadisələri. “Elm”, 24 fevral 2012. s.30.

63. Məhcur Şirvanidən qiymətli tapıntı. "Hikmət" elmi araşdırmalar toplusu. №19, 2012. s.146-149; 184s.

64. Bəhmən Mirzə Qacar Azərbaycan ədəbiyyatşünası və təzkirəçisidir. Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri. Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 89-cu ildönümünə həsr olunmuş III Beynəlxalq elmi konfransın materialları. 2-5 may 2012-ci il. Bakı, Azərbaycan. s.82-85; 707s.

65. Osmanlı ədəbiyyatına dair dəyərli mənbə. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Ziya Musa oğlu Bünyadovun 90 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi simpoziumun materialları (Bakı 7-8 may 2012-ci il). Bakı-"Elm"-2012. s. 238-240; 436s.

66. Məmməd Səid Ordubadi. Qanlı illər. Tərtib, ön söz, transfoneliterasiya, sadələşdirmə, izahlar və şərhlər. Bakı, "Elm və təhsil" – 2012. 118s. Təkrar nəşr.

67. Anonim Osmanlı təzkirəsi. Çapa hazırlayan, transfoneliterasiya, ön söz və adlar göstəricisi. Bakı. "Elm və Təhsil" – 2012. 100s.

68. О старопечатных изданиях литературных антологий – тезкире (по материалам Института рукописей им. М.Физули НАНА). Тюркоязычная книга наследие веков. Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной истории тюркоязычной книги (17-18 октября 2012 г.). Казань-2012 с.64-71.

69. Ədəbi təzkirələr və onların tədqiq prinsipləri. Görkəmli Azərbaycan alimi, Bakı Dövlət Universiteti İlahiyat fakultəsinin dekanı, Ərəb filologiyası kafedrasının müdiri, əməkdar elm xadimi, akademik Vəsim Məmmədliyevin 70 illik yubileyinə həsr olunmuş "Şərqşünaslığın aktual problemləri" mövzusunda Respublika elmi konfran-

Hafiz Rüstəm

sının materialları. Bakı-2012. s. 182.

70. Söylə yadımdamı? “Kredo”, 12 yanvar, 2013. s.10.

71. Keçən günlər qayıtmır... Bu heç lazım da deyil. “Kredo”, 2 mart 2013. s.12.

72. Azərbaycanın görkəmli tarixçisi, ədəbiyyatşünas-alimi və Məftun təxəllüslü şairi Əbdürrəzaq bəy Dünbülü Azərbaycani. “Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri” Ümummilli lider Heydər Əliyevin 90 illik yubileyinə həsr olunmuş IV Beynəlxalq Elmi Konfransın materialları. 1-4 may 2013-cü il. Bakı. Azərbaycan. s.81-83.

73. Azərbaycan türkü Əbu Talib xan Təbrizi. “Orta əsr əlyazmaları və Azərbaycan mədəniyyəti tarixi problemləri”. Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 90-cı ildönümünə həsr olunmuş XIII Respublika elmi konfransının materialları (Bakı, 24 may, 2013). s.95-99.

74. Ədəbiyyatşünas-alim Mahmud Mirzə Qacar. “Azərbaycan Şərqşünaslıq elminin inkişaf yolları”. Akademik Vəsim Məmmədəliyevin anadan olmasının 70 illiyinə həsr olunmuş Beynəlxalq Elmi Konfransın materialları. 27-28 iyun, 2013-cü il. s.232-234.

Mündəricat

Şair təbiətli əlyazmaşünas alim.....	5
Şərqşünas - əlyazmaşünas Əkrəm Bağirov	10
Rəhməti Təbrizinin ilk fundamental tədqiqatçısı.....	11
Təzkirə tədqiqatçısı, mətnşünas, tərcüməçi və s.....	20
Kitab - töhfələr	45
Hicran nəğməsi	47
Söylə, yadımdamı?.....	51
Misralardan boylanən ədəbi obrazlar.....	58
Tərcümələr	62
İndi də insanı heyətləndirən epizodlar.....	73
Keçən günlər qayıtmır... Bu, heç lazım da deyil.....	75
Zəngin mənəvi xəzinəmiz.....	87
Konfranslar - Görüşlər... ..	89
“Mən hər şeydən əvvəl, tərcüməçiyəm”	94
Əkrəm Bağirov - 60	96
AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Əkrəm Daxil oğlu Bağirovun dərc olunmuş əsərlərinin siyahısı.....	100

Dizayner: Fariz Məhərrəmov
Kompyuter tərtibatı: Pərvin Quliyeva


~~~~~  
Çapa imzalanmışdır: 19.11.2013  
Formatı: 60x84 1/16. Həcmi: 6,75 ç.v.  
Tiraj .200

«Təknur» MMC-nin mətbəəsində  
hazır elektron variantdan ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.

~~~~~  
Mətbəənin direktoru: Ələkbər Məmmədov

~~~~~
Ünvan: Bakı ş., Qanlı Gölün Qərb sahili, 125
Telefon: 408-18-30.

HAFİZ RÜSTƏM **(Mir Hafiz Mir Əsrəf oğlu)**

1951-ci ildə Salyan rayonunun Şor-sulu kəndində anadan olub. Əslən Yardımli rayonundandır.

1958-ci ildə Quba şəhər 1 saylı orta məktəbin 1-ci sinfinə daxil olub.

Yardımli rayonunun Bərcan kəndində 8 illik məktəbi (1966), Telavar kəndində orta məktəbi (1968) bitirib.

BDU-nun Şərqşünaslıq fakültəsində təhsil alıb (1970 – 1975).

Azərbaycan Dövlət Tədris-Pedaqoji Ədəbiyyatı Nəşriyyatı “Maarif”də kiçik redaktor (1978), redaktor (1983), Xarici dillər redaksiyasının müdiri (1994), baş redaktor (2002) vəzifəsində işləyib. 2006-cı ildən “Kövser” nəşriyyatının baş redaktorudur.

Uzun illər boyu yüzlərlə dərslik, dərs vəsaitləri, elmi-pedaqoji ədəbiyyatların rəyçisi, redaktoru olmuş, onların ideya-məzmun, dil-üslub, orfoqrafik və s. cəhətdən qüsursuz çıxmasında öz yaradıcı əməyini əsirgəməyib.

Moskva və Lvov şəhərlərinin siyasi-hərbi məktəblərində (1976 – 1980), İİR-nin Bakıdakı səfirliyində (1995 – 2000) əsas iş yerindən ayrılmamaqla tərcüməçi işləyib.

İlk gənclik illərindən bədii yaradıcılıqla məşğul olub. Ölkə mətbuatında orijinal lirik şeirləri, ədəbi-publisistik məqalələri və fars-tacik ədəbiyyatından tərcümələri ilə tanınır.

“Sizdən nə gizlədim?”(1986), “Bağışla, ürəyim” (1992), “Şəh damcıları” (2002), “Nəzər nöqtələri” (2005), “Bakıdan Yardımliya səyahət” (2012), “Fikrət Sadıq – Dədə Qorqud əmanəti” (2012) kitabları nəşr olunub.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin və Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin üzvü, “Qızıl qələm” media mükafatçısıdır.